

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«ΑΝΑΛΥΣΗ ΛΟΓΟΥ ΣΕ ΠΑΙΔΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΓΟΥΡΟΥΝΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΛΥΚΟΥ»

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΤΑΣΚΑ ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ

ΑΕΜ: 3672

ΕΠΟΠΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΓΕΩΡΓΑΛΟΥ ΜΑΡΙΖΑ

Β΄ ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΡΙΑ: ΒΑΚΑΛΗ ΑΝΝΑ

ΦΛΩΡΙΝΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2023

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία αποτελεί τη μελέτη τριών παιδικών παραμυθιών με την παρουσία συγκεκριμένων ζώων, όπως ο λύκος και το γουρούνι, χρησιμοποιώντας εργαλεία της κριτικής ανάλυσης λόγου. Συγκεκριμένα, επιχειρείται η ανάλυση των παραμυθιών υπό το πρίσμα του αφηγηματικού κανόνα του Labov και της πολυτροπικής ανάλυσης κειμένων. Ως στόχος της έρευνας τίθεται η παρατήρηση της βασικής εικόνας των ηρώων και η εξέλιξή τους ανάλογα με τον εκάστοτε συγγραφικό συρμό. Οι συγγραφείς, δηλαδή, με το πέρασμα των χρόνων, έχουν αποδώσει αυτούς τους ρόλους με διάφορες εκδοχές, γεγονός που όπως παρατηρείται εξελίσσεται ομαλά και μεθοδικά. Πριν από την ερευνητική διαδικασία, πραγματοποιείται μια βιβλιογραφική ανασκόπηση αναφορικά με την κριτική ανάλυση λόγου και, συγκεκριμένα, τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν, καθώς και με βασικούς θεματικούς άξονες της παιδικής λογοτεχνίας, όπως είναι το ιστορικό της πλαίσιο αλλά και ο κλάδος των κλασικών παραμυθιών. Ακολουθεί το στάδιο της διερεύνησης, όπου παρουσιάζονται αναλυτικά τα ευρήματα και οι παρατηρήσεις σε σχέση με το μελετώμενο συγγραφικό δείγμα.

ABSTRACT

This work is the study of three children's fairytales with the presence of specific animals, such as the wolf and the pig, using tools of critical discourse analysis. Specifically, the fairytales' analysis is attempted in the light of Labov's narrative canon and multimodal text analysis. The aim of the research is to observe the basic image of the heroes and their evolution according to the respective authorship. Over the years, authors have performed these roles in various versions, a fact that is seen to be evolved smoothly and methodically. Prior to the research process, a bibliographic analysis was initiated regarding critical discourse analysis and, particularly, the tools that were used, as well as some key thematic axes of children's literature, such as the historical context and the branch of classic fairytales. This is followed by the investigation stage, where the findings and observations are presented in detail in relation to the studied writing sample.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη	2
Abstract	3
1.Εισαγωγή.....	5
2. Θεωρητικό Πλαίσιο	5
2.1. Ανάλυση Λόγου	5
2.1.1. Κριτική Ανάλυση Λόγου	6
2.1.2. Αφήγηση και Ανάλυση Λόγου	8
2.1.3. Πολυτροπικότητα	10
2.2. Παιδική Λογοτεχνία	13
2.2.1. Ιστορία παραμυθιού	15
2.2.2. Ορισμός παραμυθιού	16
2.2.3. Παιδαγωγική αξία παραμυθιού	18
2.2.4. Κλασικά παραμύθια	20
3. Μεθοδολογία έρευνας	23
3.1. Σκοπός	23
3.2. Ερευνητικά ερωτήματα	24
3.3. Δείγμα της έρευνας	24
3.4. Ερευνητικό πλαίσιο	25
4. Ερευνητικό Μέρος	25
4.1. Τα τρία γουρουνάκια	25
4.2. Τα τρία μικρά λυκάκια	32
4.3. Λύκε, λύκε, είσαι εδώ;	39
5. Συζήτηση	46
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	52
Παραμύθια	56

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1. Ανάλυση Λόγου

Ως ανάλυση λόγου ορίζεται η μελέτη της γλώσσας που αναζητά δομές σε μονάδες, οι οποίες υπερβαίνουν τα όρια της πρότασης. Η ανάλυση λόγου, λοιπόν, επικεντρώνεται στις γλωσσικές πράξεις που συμβαίνουν εντός των πλαισίων συγκεκριμένων περικειμένων και, έτσι, προκύπτουν οι γλωσσικοί μηχανισμοί που βοηθούν στην ερμηνεία διαφόρων αναπαραστάσεων (Cameron, 2001). Πρεσβεύεται, έτσι, ένας κλάδος της γλωσσολογίας, ο οποίος διερευνά τη γλωσσική επικοινωνία που συντελείται σε καθημερινές καταστάσεις, καθώς και τον τρόπο γραφής και ομιλίας, με σκοπό την ανάλυση της κοινωνικής πραγματικότητας. Πέραν του ίδιου του κειμένου, το αντικείμενο μελέτης της είναι τόσο το περιεχόμενο του κειμένου όσο και ο τρόπος που χρησιμοποιούνται οι γλωσσικές στρατηγικές και μηχανισμοί (Καραγιαννάκη, 2016).

Αναφορικά με τη γλωσσική εκδοχή του όρου «λόγος», αυτός εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο που αναφέρεται στη γλώσσα και τη χρήση αυτής. Ο λόγος αυτός, που στις κοινωνικές επιστήμες χρησιμοποιείται στον πληθυντικό αριθμό, φωτίζει τη χρήση της γλώσσας που χρησιμοποιείται σε συγκεκριμένες γλωσσικές περιστάσεις, όπως ο πολιτικός λόγος, ο νομικός, ο διαφημιστικός κ.λπ. (Cameron, 2001).

Ο κλάδος της ανάλυσης λόγου, ως επιστημονικός κλάδος μελέτης της γλώσσας, διαθέτει πληθώρα μεθόδων και προσεγγίσεων, τρεις από τις οποίες έχουν κυριαρχήσει. Αρχικά, η ανάλυση λόγου κατά Laclau και Mouffe αναφέρεται στη μεταβλητότητα του λόγου, στη μάχη ανάμεσα στους λόγους και την προσπάθεια του καθενός να υπερισχύσει. Η κριτική ανάλυση λόγου τονίζει τον ρόλο του λόγου στη διαμόρφωση του κοινωνικού κόσμου. Τέλος, η

ψυχολογία του λόγου θεωρεί το άτομο ως προϊόν και παραγωγό του λόγου, μελετώντας ταυτότητες, σκέψεις και συναισθήματα που συντελούνται μέσα στα πλαίσια κοινωνικών περιστάσεων. Σε γενικές γραμμές, οι τρεις αυτές παραδοχές εστιάζουν στο γεγονός ότι ο τρόπος ομιλίας δεν πηγάζει τόσο από τον κόσμο μας αλλά, σύμφωνα με τον κοινωνικό κονστρουξιονισμό, τον διαμορφώνει. Παράλληλα, οι γλωσσικές θέσεις των θεωριών αυτών βασίζονται σε μεταδομιστικές θεωρίες και επηρεάζονται από αρχές του δομικού μαρξισμού (Jorgensen & Phillips, 2002).

2.1.1. Κριτική Ανάλυση Λόγου

Η κριτική ανάλυση λόγου αποτελεί μία διεπιστημονική προσέγγιση που μελετά τον λόγο και αντιμετωπίζει τη γλώσσα ως μία κοινωνική πρακτική, εστιάζοντας στους τρόπους με τους οποίους η κοινωνική και πολιτική κυριαρχία αναπαράγεται μέσα από τον προφορικό και γραπτό λόγο (Fairclough, 1995). Αποτελεί, επίσης, ένα συνονθύλευμα προσεγγίσεων, οι οποίες θεωρούν πως το κείμενο αποτελεί μεν μία κοινωνική πρακτική, η οποία όμως επιφορτίζεται με σχέσεις εξουσίας και καταστάσεις ιδεολογίας (Στάμου, 2011).

Η κριτική ανάλυση λόγου προέκυψε ως προσέγγιση από την κριτική γλωσσολογία και, ειδικότερα, ως μία κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση του λόγου. Επομένως, η γλωσσική ανάλυση συνδέθηκε άρρηκτα με την κοινωνική ανάλυση. Επηρεασμένη, επίσης, από τον δυτικό μαρξισμό υποστήριξε την ύπαρξη ηγεμονικού ρόλου των επικρατουσών πρακτικών λόγου, οι οποίες δικαιολογούν διάφορες παγιωμένες οπτικές της κοινωνίας (Στάμου, 2008).

Η προσθήκη του επιθέτου “κριτική” στην εν λόγω προσέγγιση αποδίδεται στο γεγονός πως αποσκοπεί στην αποσαφήνιση διαφόρων συνδέσεων, όπως οι συνδέσεις στη γλώσσα, την εξουσία και την ιδεολογία. Παράλληλα, ο όρος “κριτική” σχετίζεται και με τη κριτική αντιμετώπιση των συνδέσεων που προκύπτουν μεταξύ των ιδιοτήτων των κειμένων και των κοινωνικών διαδικασιών-σχέσεων (Fairclough, 1995).

Η μελέτη της κριτικής ανάλυσης λόγου βασίζεται στον τρόπο με τον οποίο γίνεται η θέσπιση αλλά και η αναπαραγωγή της κατάχρησης της εξουσίας, της κυριαρχίας και της ανισότητας με τη βοήθεια του προφορικού και γραπτού λόγου (Van Dijk, 1998). Παρόλο που η γλώσσα αντιμετωπίζεται ως μέσο κυριαρχίας, κοινωνικής εξουσίας και φορέας ιδεολογίας, είναι γεγονός πως η ισχύς αυτή δεν πηγάζει τόσο από την ίδια τη γλώσσα όσο από τη χρήση της από άτομα που διαθέτουν κάποια εξουσία. Από αυτήν τη σκοπιά, λοιπόν, η κριτική ανάλυση λόγου στέκεται στο αντίθετο στρατόπεδο, υιοθετώντας την οπτική των κοινωνικών ομάδων που βρίσκονται στο περιθώριο και αναλύει κριτικά τη γλώσσα των ατόμων με κάποια ισχύ, οι οποίοι ευθύνονται για τις κοινωνικές ανισότητες (Wodak & Meyer, 2002).

Η σχέση ανάμεσα στους γλωσσικούς μηχανισμούς και τα κοινωνικά φαινόμενα είναι η κυρίαρχη ενασχόληση της κριτικής ανάλυσης λόγου. Αυτό εξηγείται από τον απώτερο σκοπό της που είναι ο κατακερματισμός της αυτονόητης υπάρξης των ιδεολογιών, καθώς και η αφύπνιση των πολιτών. Κάτι τέτοιο επιτυγχάνεται από την κριτική ανάλυση της γλωσσικής επικοινωνίας (Στάμου, 2007).

Ο αέναος διάλογος που έχει ανοίξει μεταξύ του λόγου και της κοινωνίας σχηματίζει έναν ιστό σχέσεων, οι οποίες διαφαίνονται στις κοινωνικές πρακτικές και στις πρακτικές λόγου. Επομένως, η κριτική ανάλυση λόγου κρίνει αναγκαία αφενός την ανάλυση των κειμένων μέσα στα κοινωνικοπολιτισμικά τους συγκεκριμένα και αφετέρου τη μελέτη των βαθύτερων νοημάτων που αποκαλύπτονται μέσα από τη μελέτη οργάνωσης της γλώσσας (Καραγιαννάκη, 2016).

Διάφορες προσεγγίσεις πλαισιώνουν την κριτική ανάλυση λόγου και έχουν ως κοινό άξονα την αντιμετώπιση του λόγου ως μέσο συγκρότησης της κοινωνικής πραγματικότητας (Στάμου, 2014). Πιο γνωστές από αυτές είναι η κοινωνιογνωσιακή προσέγγιση του Van Dijk, η λογοϊστορική προσέγγιση της Wodak και η κοινωνιοπολιτισμική του Fairclough. Η κοινωνιογνωσιακή προσέγγιση τονίζει τη γνωσιακή διαμεσολάβηση ανάμεσα στον λόγο και την κοινωνία, αφού ο Van Dijk θεωρεί σημαντική τη σύνδεση της οργάνωσης του λόγου με την κοινωνική οργάνωση και, άρα, είναι απαραίτητη η μελέτη των νοητικών αναπαραστάσεων και

ερμηνειών των ομιλητών. Η λογοϊστορική προσέγγιση, από την άλλη, εστιάζει στην ερμηνεία του γενικότερου κοινωνικού, πολιτικού και ιστορικού συγκειμένου μέσα στο οποίο εντάσσεται το κείμενο. Μέσα από εθνογραφικές έρευνες, μελέτες πηγών και ανάλυση συνεντεύξεων μελετά τη διακειμενικότητα των κειμένων, ώστε να καταλήξει σε γλωσσικά πορίσματα. Τέλος, στο επίκεντρο της μελέτης της κοινωνιοπολιτισμικής προσέγγισης βρίσκεται ο λόγος ως κοινωνική πρακτική μέσα σε ένα συγκεκριμένο πολιτισμικό πλαίσιο, διαιρώντας το σε τρία επίπεδα, το μικροεπίπεδο, το μεσοεπίπεδο και το μακροεπίπεδο. Στο μικροεπίπεδο ο λόγος εξετάζεται ως κείμενο, στο μεσοεπίπεδο εξετάζεται η γλωσσική χρήση και στο μακροεπίπεδο ο λόγος πλέον μελετάται ως κοινωνική πρακτική (Κρουστάλλη, 2023).

Η κριτική ανάλυση λόγου, λοιπόν, αναλύει τις πρακτικές λόγου ως μέσο ιδεολογίας που έχει την τάση να διαμορφώνει, να εγκαθιδρύει και να διατηρεί την κοινωνική πραγματικότητα. Κύριο μέσο μετάδοσης αυτής της ιδεολογίας είναι ο λόγος. Γι' αυτό, ο λόγος είναι το μέσο που μετασηματίζει το κοινωνικό πλαίσιο και κάνει τα κυρίαρχα νοήματα αυτονόητα και αδιαφανή. Εκεί ακριβώς είναι που η κριτική ανάλυση λόγου λειτουργεί ως καταλύτης, αφού οφείλει να εντοπίσει και να αποκαλύψει τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί ο λόγος μέσα στην κοινωνία (Στάμου, 2014).

2.1.2. Αφήγηση και Ανάλυση Λόγου

Ο προφορικός λόγος αποτελεί το πρώτο μέσο, σύμφωνα με το πρότυπο του οποίου πραγματοποιείται η γλωσσική έκφραση (Lyons, 1995). Η αφήγηση, έτσι, συνιστά το πρώτο κειμενικό είδος που ξεπερνά τα υπόλοιπα, καθώς η αφηγηματική δομή υπάρχει εγγενώς στην κοινωνική δράση του ανθρώπου, πριν ακόμα αυτός κατακτήσει τη γλωσσική έκφραση. Ο αφηγηματικός τρόπος περιλαμβάνει τόσο την πρόσληψη της εμπειρίας όσο και τη νοηματική και γλωσσική της έκφραση. Προκύπτει, κατ' αυτόν τον τρόπο, η διαίρεση της αφήγησης σε αφηγηματικό τρόπο και μη αφηγηματικό. Ο αφηγηματικός τρόπος περιέχει κείμενα με τη διαδοχική αφήγηση παρελθοντικών γεγονότων που σκοπεύουν στην εμπλοκή και συγκινησιακή φόρτιση του δέκτη, ενώ ο μη αφηγηματικός τρόπος περιέχει πληροφοριακά είδη

λόγου που συντελούν στη διαχείριση της γνώσης. Η αφήγηση, επομένως, αναφέρεται στην ανθρώπινη δράση που έχει κάποιον συγκεκριμένο ή όχι σκοπό και στη διαδοχή παρελθοντικών γεγονότων που παρουσιάζονται από μία συγκεκριμένη οπτική γωνία (Αρχάκης, 2014).

Η κατηγοριοποίηση των αφηγήσεων γίνεται με κριτήριο τον τρόπο παραγωγής και πρόσληψής τους, σύμφωνα δηλαδή με τον τρόπο μετάδοσής τους, τον γραπτό ή τον προφορικό. Η προφορική αφήγηση προϋποθέτει την παρουσία δέκτη, ο οποίος ενδέχεται να εμπλακεί ως έναν βαθμό, σε αντίθεση με τη γραπτή αφήγηση όπου το κείμενο που παράγεται δεν προσλαμβάνεται άμεσα, καθώς δεν υπάρχει άμεση συνύπαρξη πομπού-δέκτη, με εξαίρεση τα κείμενα που δημοσιεύονται στο διαδίκτυο και επιτρέπουν τη δυνατότητα άμεσης διεπίδρασης (Αρχάκης, 2014).

Προκύπτει, λοιπόν, η ταξινόμηση των αφηγηματικών κειμένων, η οποία περιλαμβάνει τον προφορικό μονόλογο, τον προφορικό διάλογο, τον γραπτό μονόλογο και τον γραπτό διάλογο. Ο προφορικός μονόλογος περιλαμβάνει κειμενικά είδη όπως οι πολιτικοί λόγοι, τα θρησκευτικά κηρύγματα και οι επιστημονικές ομιλίες-διαλέξεις. Ο προφορικός διάλογος περιλαμβάνει την αυθόρμητη καθημερινή συνομιλία. Η προφορική αφήγηση απαντά στο πλαίσιο του προφορικού διαλόγου και ειδικότερα στις αυθόρμητες καθημερινές συνομιλίες. Ο γραπτός διάλογος περιλαμβάνει τις επιστολές, τα ηλεκτρονικά μηνύματα, την ηλεκτρονική δημοσίευση κειμένων με δυνατότητα διαδραστικού σχολιασμού. Τέλος, ο γραπτός μονόλογος περιλαμβάνει λογοτεχνικά, ιστορικά, νομικά κείμενα και δημοσιογραφικά άρθρα (Αρχάκης, 2014).

Μία ολοκληρωμένη αφήγηση μπορεί να συντονίζεται στον αφηγηματικό κανόνα, όπως αυτός ορίστηκε από τον Labov κατά τη δεκαετία του '70. Σύμφωνα με αυτόν, μία αφήγηση περιέχει τουλάχιστον δύο αφηγηματικές προτάσεις, όπως θα τις δούμε στη συνέχεια, με χρονική διάταξη που θα οδηγήσουν στην εξέλιξη της δράσης. Ο πυρήνας της αφήγησης, λοιπόν, πλαισιώνεται από τις ακόλουθες αφηγηματικές προτάσεις:

- Περίληψη: αποτελεί τον πρόλογο της ιστορίας.

- Προσανατολισμός: δίνονται πληροφορίες για τα υποκείμενα, την πράξη κατά σύνοψη, τον χρόνο και τον τόπο.
- Εξέλιξη δράσης: αποτελεί τη χρονική διάταξη των γεγονότων. Ενδέχεται κάποιο από τα γεγονότα της αφήγησης να προκαλούν αναταραχή, η οποία στην πορεία αντικαθιστάται από την ισορροπία.
- Αποτελέσματα: παρουσιάζουν τον τρόπο με τον οποίο ανακτήθηκε αυτή η ισορροπία.
- Αξιολόγηση: αναδεικνύει τη σημασία των γεγονότων και μπορεί να εντοπίζεται διάσπαρτα εντός της αφήγησης. Αναφέρεται στις στάσεις και τα συναισθήματα του εκάστοτε αφηγητή.
- Κλείσιμο: ολοκλήρωση της ιστορίας με γλωσσικά εκφραστικά μέσα που οδηγούν στην αξιολογική σύνοψη των όσων έχουν ειπωθεί. Το κλείσιμο αποτελεί έναν διάυλο επικοινωνίας του παρελθόντος με το παρόν (Αρχάκης, 2014).

2.1.3. Πολυτροπικότητα

Μετά την αυθόρμητη επιβολή του πλουραλισμού στα σημειωτικά συστήματα, που προέκυψε από την επιρροή των νέων επικοινωνιακών τεχνολογιών, αναδείχθηκε η ανάγκη επαναπροσδιορισμού της έννοιας των κειμένων (Γαλανοπούλου, 2022). Μέσα από αυτές τις διαδικασίες κυριάρχησε ο όρος της πολυτροπικότητας, ο οποίος αποτελεί μία έννοια-θεωρία που αναφέρεται στα ποικίλα μέσα που χρησιμοποιούνται με σκοπό την επικοινωνία και την έκφραση των ανθρώπων. Είναι γεγονός πως σχετίζεται με τη σύγχρονη μορφή πληροφόρησης, λόγω της ραγδαίας τεχνολογικής εξέλιξης και της εύκολης πρόσβασης στα πολυμεσικά λογισμικά. Έτσι, διευρύνθηκε η χρήση πολλαπλών μορφών έκφρασης και επικοινωνίας σε διάφορους τομείς, όπως η τέχνη, η γραφή και η καθημερινή αλληλεπίδραση των ατόμων (Μαυραγάνης & Ποταμιάς, 2021).

Χαρακτηριστικό των σύγχρονων κειμένων πληροφόρησης είναι η χρήση διαφόρων σημειωτικών μέσων. Υπάρχει, δηλαδή, μία διεπίδραση ανάμεσα σε γλωσσικά στοιχεία, εικόνες, ήχους, σχεδιαγράμματα, χάρτες, κ.α. (Χατζησαββίδης, 2011). Σε αυτήν τη νέα εποχή

κειμένων, η γλώσσα χρησιμοποιείται ως αποκωδικοποιητής του συνολικού πολυτροπικού κειμένου, καθώς ο αναγνώστης προσπαθεί να συνδέσει τα υπόλοιπα σημειωτικά στοιχεία με αυτή. Κρίνεται, επομένως, απαραίτητη η ανάπτυξη ικανοτήτων οπτικού γραμματισμού, ώστε να ανασυντεθούν οι πληροφορίες και να αποκρυπτογραφηθεί το νόημα του κειμένου (Γαλανοπούλου, 2022).

Η πολυτροπικότητα, παρά το γεγονός ότι αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα των πολυμεσικών λογισμικών, είναι ένα εμφανές χαρακτηριστικό και στα παραδοσιακά μέσα, όπως τα σχολικά εγχειρίδια. Επομένως, οξύνεται η ανάγκη για αντίστοιχη εκπαίδευση των μαθητών, οι οποίοι είναι απαραίτητο να αναπτύξουν την κριτική σκέψη, μία δεξιότητα εξαιρετικής σημαντικότητας που μπορεί να κατακτηθεί (Χοντολίδου, 1999).

Η ανάγκη μελέτης και ανάλυσης των πολυτροπικών κειμένων απαιτεί μία παιδαγωγική πολυγραμματισμών, που θα χρησιμοποιείται από κοινού με την ανάλυση λόγου και με τις πραγματολογικές και κοινωνιολογικές αναλύσεις εικόνων, σχεδίων κ.λπ. Η διδακτική των γραπτών κειμένων στο σχολείο μετατοπίστηκε από τη διδασκαλία της γλώσσας στη διδασκαλία αυθεντικών πολυτροπικών κειμένων, τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν σε διαφορετικούς μαθητικούς πληθυσμούς (Παπαδοπούλου, 2005).

Σε αντίθεση με τη γραμμική ανάγνωση ενός κειμένου που χρησιμοποιεί αποκλειστικά το σημειωτικό σύστημα, ένα πολυτροπικό κείμενο χρήζει διαγώνιας, κυκλικής και κάθετης ανάγνωσης, ενός οπτικού σκαναρίσματος, δηλαδή, των μερών που συσχετίζονται. Η διεξαγωγή νοήματος σε ένα πολυτροπικό κείμενο απαιτεί τόσο την αντίληψη των σχέσεων ανάμεσα στους τρόπους που αναπτύσσεται ένα κείμενο, όσο και την αντίληψη των συνεκτικών δεσμών που αναπτύσσονται και αλληλοεξαρτώνται. Για την καλύτερη και αποτελεσματικότερη κατανόηση ενός πολυτροπικού κειμένου χρησιμοποιούνται ορισμένοι μηχανισμοί αποδόμησης του νοήματος, η γραμματική του οπτικού σχεδίου και η πολυτροπική γραμματική (Παπαδοπούλου, Παγκουρέλια & Γκόρια, 2019).

Σύμφωνα με τους Kress και Van Leeuwen, η γραμματική του οπτικού σχεδίου, αποτελεί βασικό εργαλείο για τη μελέτη της σχέσης μεταξύ εικόνας και λέξεων. Το εργαλείο αυτό παρουσιάζει τρεις μεταλειτουργίες, οι οποίες είναι η αναπαραστατική, η διαπροσωπική και η κειμενική, και σχετίζονται με την αναπαράσταση του εμπειρικού κόσμου. Η αναπαραστατική λειτουργία αναφέρεται στη σχέση του θεατή με τους αναπαριστώμενους, στην παθητικότητα ή όχι των ρόλων, στο είδος των ενεργειών και στον καθορισμό ανθρώπων, τόπων και πραγμάτων. Η διαπροσωπική λειτουργία σχετίζεται με το ύφος των εικονιζόμενων προσώπων, την κοινωνική απόσταση που διαφαίνεται μέσα από το πλάνο λήψης (κοντινό → οικειότητα, μέσο → ουδετερότητα, μακρινό → απόσταση/αποξένωση) και την προοπτική (οριζόντια → αίσθηση εμπλοκής, κάθετη υψηλότερη → φαντασιακή υπεροχή, στο ίδιο επίπεδο → ισότητα, χαμηλότερο επίπεδο → άσκηση πάνω στον δέκτη συμβολικής δύναμης). Τέλος, με τη κειμενική μεταλειτουργία προσδιορίζεται η πληροφοριακή αξία, η οποία σχετίζεται με τη θέση των εικόνων στη σελίδα (αριστερά του κέντρου → δεδομένο, δεξιά του κέντρου → νέο, υψηλότερο σημείο σελίδας → ιδεώδες και περισσότερο εξέχον, βάση εικόνας → πραγματικό, κέντρο εικόνας ή σελίδας → πυρήνας πληροφορίας) (Παπαδοπούλου, ο.π.).

Η πολυτροπική γραμματική αποτελεί έναν συνδυασμό ανάλυσης λεκτικών, ακουστικών και οπτικών αναπαραστάσεων, μέσα από τις οποίες γίνεται μία προσπάθεια αναζήτησης των αναλογιών ανάμεσά τους. Στην αναζήτηση αυτή και με σκοπό τη διαμόρφωση ενός νοήματος απαραίτητη παράμετρος είναι η χρήση των πέντε «διαστάσεων νοήματος». Οι πέντε διαστάσεις νοήματος περιλαμβάνουν το αναπαραστατικό νόημα, σύμφωνα με το οποίο δίνονται απαντήσεις αναφορικά με τους πρωταγωνιστές και τη δράση, το κοινωνικό νόημα που αναφέρεται στους ρόλους των συμμετεχόντων και τη μεταξύ τους σχέση, το οργανωτικό νόημα σχετίζεται με το επικοινωνιακό μέσο και τις επικοινωνιακές συμβάσεις και πρακτικές, το πραγματολογικό νόημα που είναι οι αναφορές του νοήματος μέσα και έξω από το κείμενο και, τέλος, το ιδεολογικό νόημα που αφήνει να φανούν οι στάσεις των πομπών, ο τρόπος παρουσίασης των πληροφοριών και ο ρόλος που έχουν οι δέκτες (Παπαδοπούλου, ο.π.).

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΝΟΗΜΑΤΟΣ

Αναπαραστατικό	Σε τι αναφέρεται το νόημα και τι αναπαριστά;
Κοινωνικό	Πώς τα νοήματα συνδέουν πρόσωπα και αντικείμενα τα οποία εμπλέκονται στην αναπαράσταση;
Οργανωτικό	Πώς συντίθενται τα νοήματα;
Πραγματολογικό	Πώς συνδέονται τα επιμέρους νοήματα με το ευρύτερο πλαίσιο;
Ιδεολογικό	Ποιου τα ενδιαφέροντα/απόψεις εκφράζονται μέσα από τα νοήματα;

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Ερωτήματα για τη διαμόρφωση νοήματος (Παπαδοπούλου, ο.π.)

Για την αποκωδικοποίηση, επομένως, των πολυτροπικών κειμένων είναι απαραίτητη μια προσπάθεια παραγωγής νοήματος μέσα από το σύνολο των σημειωτικών τρόπων που διατίθενται. Η τεχνολογική εξέλιξη και οι κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές επιβάλλουν και διαμορφώνουν αυτές τις διαδικασίες παραγωγής νοήματος, με αποτέλεσμα τη μεταβολή του επικοινωνιακού πλαισίου και τη μετατροπή των αναγνωστικών δεξιοτήτων (Παπαδοπούλου, ο.π.).

2.2. Παιδική Λογοτεχνία

Η παιδική λογοτεχνία ανήκει σε εκείνα τα είδη της λογοτεχνίας, τα οποία είναι εξαιρετικά γνώριμα και αγαπητά στα αναγνωστικά κοινά που απευθύνονται σε όλες τις ηλικιακές ομάδες. Η επαφή, ωστόσο, των παιδιών με το παραμύθι αποτελεί μία σημαντική διαδικασία ενεργοποίησης των μηχανισμών που συνδέονται με τα συναισθήματα. Κατά την τελευταία εικοσαετία έχει παρατηρηθεί σημαντική άνθιση στον τομέα της παιδικής λογοτεχνίας, γεγονός που σύμφωνα με μελέτες αποδίδεται στην εξέλιξη των κοινωνικοπολιτικών γεγονότων αλλά και στην τεχνολογική πρόοδο, τόσο σε ελληνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο (Γερακινάκη, 2019).

Ως όρος η παιδική λογοτεχνία χαρακτηρίζεται από ρευστότητα και μεταβλητότητα, αναφορικά με τον ακριβή προσδιορισμό της. Για ορισμένους μελετητές, η παιδική λογοτεχνία είναι ένας

χώρος, όπου ενυπάρχουν και λειτουργούν τα λογοτεχνικά έργα που απευθύνονται στις απαιτήσεις και τα ενδιαφέροντα της νηπιακής, παιδικής και εφηβικής ηλικίας και συγχρόνως ανταποκρίνεται στο αντιληπτικό, γλωσσικό και συναισθηματικό επίπεδο αυτών των ηλικιακών ομάδων. Με αυτόν τον τρόπο δίνεται έμφαση στην καθολική ανάπτυξη του παιδιού μέσα από την επαφή με τη λογοτεχνία (Δελώνης, 1991). Σε ένα διαφορετικό επίπεδο τονίζεται η δυσκολία της γραφής που απευθύνεται στα παιδιά, αφού πρόκειται για τη συνύπαρξη δύο ετερογενών κόσμων λόγω των διαφορετικών αντιλήψεων και βιωμάτων (Αναγνωστόπουλος & Δελώνης, 1984).

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με την Κανατσούλη (2002), με σκοπό το εγχείρημα ακριβούς προσδιορισμού του όρου της παιδικής λογοτεχνίας, πρέπει να γίνει μια συγκριτική προσέγγιση σε σχέση με τη λογοτεχνία των ενηλίκων. Μετά από αυτήν τη σύγκριση προκύπτει ότι τα παιδικά βιβλία οφείλουν να είναι πιο εύληπτα και σύντομα σε σχέση με αυτά που απευθύνονται σε ενηλίκους. Συγχρόνως, η προτίμηση της ενεργού δράσης αντί της στασιμότητας και η επιλογή των γεγονότων και των διαλόγων αντί της περιγραφής και της ενδοσκοπήσης είναι ένα επιπλέον σημείο σύγκρισης της παιδικής με την ενήλικη λογοτεχνία. Οι πρωταγωνιστές στην παιδική λογοτεχνία να είναι παιδιά και η γλώσσα να προσανατολίζεται στην οικεία γλώσσα των παιδιών. Η χρήση συμβάσεων να είναι συχνότερη και η εξέλιξη της ιστορίας να γίνεται σύμφωνα με διακριτές ηθικές σχηματοποιήσεις. Η ευδιάκριτη δομή αποτελεί ένα επιπλέον προαπαιτούμενο, όπως και η χρήση φαντασιακών στοιχείων με απλότητα και δόσεις περιπέτειας (Κανατσούλη, 2002).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο όρος της λογοτεχνίας οδηγείται σε διχοτόμηση, καθώς από τη μία υπάρχει η παιδική λογοτεχνία και από την άλλη η λογοτεχνία για ενηλίκους. Αντίθετα, αποδεικνύεται ότι οι δύο κλάδοι αυτοί αλληλοσυνδέονται και επικοινωνούν στενά, διότι η παιδική λογοτεχνία δύναται να διαβαστεί και από ενηλίκους, αφού αυτοί συνήθως μετά από την ανάλογη λογοκρισία την επιτρέπουν και την προωθούν στα παιδιά, και διότι η μία τροφοδοτεί την άλλη, αφού έργα γραμμένα για ενηλίκους με την κατάλληλη αναπροσαρμογή μπορούν να μεταμορφωθούν σε κείμενα για παιδιά, καθώς και το αντίθετο (Πετρίδη, 2018).

Η παιδική λογοτεχνία, επομένως, αποτελεί το σύνολο των αισθητικά δικαιωμένων κειμένων που έχουν τη δυνατότητα να συνδράμουν στην ψυχαγωγία των παιδιών και την πνευματική τους καλλιέργεια. Επίσης, αυτό το είδος λογοτεχνίας έχει ευθύνη για την ανάπτυξη της αντιληπτικής ικανότητας του αισθητικά ωραίου, για την ωρίμαση της προσωπικότητας και για τη διαμόρφωση μιας ελεύθερης συνείδησης.

2.2.1. Ιστορία του παραμυθιού

Το παραμύθι, ως αφηγηματικό είδος, ανάγεται στην αρχαιότητα, όταν χρησιμοποιήθηκε ως μέσο επικοινωνίας σε διάφορους λαούς. Έχει αποτελέσει καταλύτη στην κατανόηση της ζωής, αφού διαθέτει αρχή, μέση και τέλος, όπως άλλωστε συμβαίνει και στον κύκλο της ζωής. Από την προϊστορική κιόλας περίοδο, με την απαρχή της γλωσσικής επικοινωνίας των ανθρώπων, ξεκίνησε και η αφήγηση ιστοριών. Με σκοπό την περιγραφή της καθημερινότητας, οι άνθρωποι χρησιμοποίησαν την αφήγηση για να περιγράψουν τον αγώνα τους για επιβίωση, το κυνήγι, τη φύση και την σπορά. Αυτή η αφήγηση των ιστοριών υπέκρυπτε και μία αναπόφευκτη προσπάθεια να ερμηνευτούν τα πρώιμα φιλοσοφικά ερωτήματα για τη ζωή (Πετρίδη, 2018).

Οι μύθοι βοήθησαν τους ανθρώπους στην ερμηνεία των φυσικών φαινομένων, αποδίδοντας σε αυτά αιτιολογία που συνδέθηκε με τη μαγεία. Στην προσπάθεια να κατανοήσουν τη φυσική τους υπόσταση αλλά και την ψυχική, πιο εσωτερική, οι μύθοι αποτέλεσαν τον δίαυλο επικοινωνίας με τα υπαρξιακά τους ερωτήματα. Ως συνέπεια, με αφορμή την προσωπική αναζήτηση μέσα από τη μυθοπλασία, αναπτύχθηκε και η συζήτηση αναφορικά με την κοινωνία. Η αλήθεια για το νόημα της ύπαρξης αναπτύχθηκε σε όλους τους πολιτισμούς των αρχαίων χρόνων, όπου τα παραμύθια μετέφεραν τη γνώση και τη σοφία των ανθρώπων ανά τους αιώνες. Είναι γεγονός πως σε πολλούς λαούς η μυθολογία αποτελεί συνώνυμο των λαϊκών ιστοριών και των παραμυθιών, καθώς είτε το ένα προέκυψε από το άλλο είτε πραγματοποιήθηκε αμοιβαία ενσωμάτωση. Οι αδερφοί Grimm ήταν οι πρώτοι που έθεσαν

ερωτήματα σε σχέση με το περιεχόμενο των παραμυθιών, την ιστορική τους εξέλιξη και τη γεννήτριά τους. Η σύγχρονη παραδοχή, σε γενικές γραμμές, κινείται γύρω από τους ακόλουθους άξονες, πως τα παραμύθια δηλαδή όλων των λαών είναι παρόμοια, έχουν τις ρίζες τους σε πολιτισμούς της αρχαιότητας, αποτελούν διηγήσεις της φαντασίας χωρίς συγκεκριμένο τόπο-χρόνο και διαδόθηκαν μέσω του προφορικού λόγου (Καραντά & Φιλίππου, 2010).

Συνεπώς, τα παραμύθια υφίστανται από την εποχή που δημιουργήθηκε η ανθρώπινη επικοινωνία, με τη διαφοροποίηση ότι με το πέρασμα του χρόνου έχουν προστεθεί καινοτόμα στοιχεία, ενώ τα παλαιά έχουν προσαρμοστεί ανάλογα με τα νέα δεδομένα και τις συνήθειες των λαών. Το παραμύθι μέσα από την ευκινησία που έχει ως λογοτεχνικό είδος, μπορεί με την προφορική επανάληψη να διαδοθεί και να εισέλθει στην κουλτούρα ενός λαού με μεγάλη ευκολία (Καραντά & Φιλίππου, 2010).

Από τον 16^ο αιώνα ξεκίνησε η προσπάθεια καταγραφής ορισμένων παραμυθιών, τα οποία ως τότε ήταν γνωστά μόνο προφορικά. Οι Ιταλοί Straparola (1533) και Basile (1624) υπήρξαν οι πρώτοι που εξέδωσαν συλλογές με γραπτά παραμύθια, ενώ η συλλογή γνωστή ως «τα παραμύθια της μάνας μου» ήταν η πρώτη που εκδόθηκε στον γαλλικό λογοτεχνικό κόσμο από τον Perrault. Η επέμβαση των καταγραφών των παραμυθιών, τόσο σε νοηματικό όσο και σε υφολογικό επίπεδο, αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός. Κάτι τέτοιο συνέβη σε μεγάλο βαθμό από τους αδελφούς Grimm κατά τον 19^ο αιώνα, με το πρόσχημα της διαπαιδαγώγησης των νέων που είχαν επωμιστεί. Αυτή η επεξεργασία και παραλλαγή των λαϊκών παραμυθιών που έγινε με υπερβολή από τους αδελφούς δεν σχολιάστηκε πάντοτε με τρόπο θετικό από τους μελετητές. Με παρόμοιο τρόπο, επενέβησε και ο Hans Christian Andersen, ο οποίος προσθέτοντας στα παραμύθια το προσωπικό του ύφος αποτέλεσε έναν από τους προδρόμους και θεμελιωτές του σύγχρονου παραμυθιού (Καραντά & Φιλίππου, 2010).

2.2.2. Ορισμός παραμυθιού

Οι ποικίλες προσπάθειες που έχουν πραγματοποιηθεί, με σκοπό τη διεξαγωγή ενός ορισμού για το παραμύθι, έχουν έρθει αντιμέτωπες με πολλές δυσκολίες αναφορικά με την απόδοση σαφήνειας και ακρίβειας. Σύμφωνα με τον Γεώργιο τον Μέγα, ο λαός με τον όρο παραμύθι προσδιορίζει οποιαδήποτε διήγηση που μεταφέρεται μέσω του προφορικού λόγου. Αναφέρει, επίσης, πως το παραμύθι αποτελεί μια έντεχνη διήγηση, η οποία χαρακτηρίζεται από πλοκή και περιλαμβάνει πρωταγωνιστές που βρίσκονται μέσα σε ένα φανταστικό πλαίσιο και δεν είναι απαραίτητο να στηρίζεται σε κανόνες της πραγματικής ζωής. Μια παραπλήσια προσέγγιση υποστηρίζει πως το παραμύθι είναι μια λαϊκή διήγηση, με χαρακτηριστικά μύθου και περιπετειοκά και μεταφυσικά στοιχεία, ενώ σύμφωνα με τους μελετητές των αδελφών Grimm το παραμύθι είναι μια διήγηση με ποιητική φαντασία και ακούγεται από διάφορες ηλικιακές ομάδες. Τα στοιχεία, επομένως, που ξεχωρίζουν το παραμύθι από τα υπόλοιπα λογοτεχνικά είδη είναι η ύπαρξη μαγικών και υπερφυσικών στοιχείων (Λιόντου, 2017).

Η καταγωγή του παραμυθιού αποτελεί ένα επιπρόσθετο θέμα με το οποίο έχουν ασχοληθεί οι μελετητές, ενώ παράλληλα προκύπτει πληθώρα θεωριών, οι οποίες διαφέρουν μεταξύ τους. Σύμφωνα με τους αδελφούς Grimm τα παραμύθια έχουν ινδοευρωπαϊκή καταγωγή, καθώς με τη μετακίνηση πληθυσμών από την Ινδία στην Ευρώπη έγινε η μετάδοση γλωσσικών, πολιτισμικών και μυθολογικών στοιχείων. Έτσι, κατά τη διάρκεια της μετακίνησης και της επαφής με άλλους λαούς δημιουργήθηκαν τα κοινά παραμύθια. Σύμφωνα με την Ινδική θεωρία, ωστόσο, τα παραμύθια αποτελούν αυτούσια μετάδοση των μύθων που κατάγονται από την Ινδία και μεταφέρθηκαν μέσω της προφορικής παράδοσης στους υπόλοιπους λαούς. Αντίθετα, η εθνολογική θεωρία υποστηρίζει πως τα κοινά στοιχεία που παρουσιάζουν τα παραμύθια σε διάφορους λαούς δεν προέκυψαν από κάποια προφορική μετάδοση, αλλά αποτελούν συνέπεια της ψυχικής ενότητας που χαρακτηρίζει τους ανθρώπους (Λιόντου, 2017).

Το παραμύθι, δίχως αμφιβολία, αποτελεί ένα μέσο διαφυγής για το παιδί, αφού παρέχει τη δυνατότητα να ανοίξει ένας κόσμος διαφορετικός, ο οποίος είναι απαραίτητος για το παιδί, διότι συμβάλλει στην ανακάλυψη της ταυτότητάς του. Το παραμύθι, επίσης, εμπλουτίζει τον συναισθηματικό κόσμο και τη φαντασία των παιδιών και βοηθά στη διαμόρφωση και την

ανακάλυψη της προσωπικότητάς τους, συμβάλλοντας στην κοινωνικοποίησή τους. Ένα σημαντικό πλεονέκτημα που παρέχεται μέσω του παραμυθιού είναι η καλλιέργεια της μητρικής γλώσσας, αφού μέσα από τη συμμετοχή σε συζητήσεις εξασκούνται στην ανταλλαγή απόψεων και της επιχειρηματολογίας. Ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου, η όξυνση της κριτικής σκέψης και η αισθητική απόλαυση είναι κάποια επιπλέον στοιχεία που καταλογίζονται στη λίστα με τα χαρακτηριστικά του παραμυθιού που προβάλλουν θετικό αντίκτυπο στο παιδί και όχι μόνο (Πετρίδη, 2018).

2.2.3. Παιδαγωγική αξία παραμυθιού

Η μεγάλη εκπαιδευτική και διδακτική αξία του παραμυθιού αναγνωρίζεται πλέον σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Όσον αφορά την ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα, η αναγνώριση αυτή πραγματοποιήθηκε με αργά βήματα. Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του Δημοτικού Σχολείου του 1977 το παραμύθι περιλαμβανόταν αποκλειστικά στο μάθημα της γλώσσας Α΄ και Β΄ Δημοτικού. Ωστόσο, στο πρόγραμμα σπουδών του 1982, η διδακτική αξιοποίηση των παραμυθιών και ο σκοπός τους φαίνεται να έχει αλλάξει ή τουλάχιστον να έχει διευρυνθεί. Και πάλι, όμως, τα παραμύθια δεν μπόρεσαν να ξεφύγουν από το γλωσσικό μάθημα και τους επικοινωνιακούς σκοπούς που είχε θέσει. Αυτό που προσέφεραν στα παιδιά εξακολουθούσε να είναι περιορισμένο και υποτονικό (Μαλαφάντης, 2014· Ντούλια, 2010).

Σύμφωνα με τον Μαλαφάντη (2014), στα νέα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, που ακολουθούν το «Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών» (Δ.Ε.Π.Π.Σ.), από το σχολικό έτος 2006-2007, το παραμύθι μπορεί να αξιοποιηθεί σε ποικίλους τομείς. Από τη μια πλευρά, εντάσσεται λειτουργικά στο γλωσσικό μάθημα, για την επίτευξη του εγγραμμτισμού και από την άλλη, λειτουργεί ως αφορμή για την υλοποίηση σχεδίων εργασίας σε όλα τα μαθήματα. Επιπλέον, γίνεται σύνδεση της λογοτεχνίας με το παιχνίδι και μπορούν τα κείμενα αυτά να συνοδεύονται από παιγνιώδεις δραστηριότητες ανάγνωσης, τόσο στην τάξη, όσο και στο χώρο της βιβλιοθήκης, ή οπουδήποτε αλλού, με απώτερο στόχο την ψυχαγωγία και τη συναισθηματική ανάπτυξη.

Σήμερα, τα παραμύθια διεκδικούν μια θέση στην εκπαίδευση, καθώς αποτελούν αντίδοτο στις ψυχοφθόρες επιδράσεις της σύγχρονης ζωής και του υλιστικού ρεύματος σκέψης και ταυτόχρονα ένα πολύπλευρο παιδαγωγικό εργαλείο στα χέρια του εκπαιδευτικού για να κάνει τη γνώση πιο ευχάριστη, ελκυστική, κατανοητή και γόνιμη. Και αυτό γιατί τα παραμύθια είναι κείμενα που, πέρα από την ευχαρίστηση που προσφέρουν, προκαλούν τις δυνατότητές του μαθητή και εξάπτουν τη φαντασία και την περιέργειά του. Ως εκ τούτου, η ένταξή του στο σχολικό πρόγραμμα και η χρησιμοποίησή του με ελκυστικό και δημιουργικό τρόπο μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη του προφορικού και του γραπτού λόγου των μαθητών, στη διαμόρφωση κριτικής και δημιουργικής σκέψης και στην καλλιέργεια λογικών και μαθηματικών ικανοτήτων (Ντούλια, 2010).

Το παραμύθι αποτελεί ένα από τα καταλληλότερα μέσα για την ανάπτυξη της δημιουργικότητας των παιδιών, καθώς κατακλύζεται από φανταστικές εικόνες, σύμβολα, παραβολές και μεταφορές. Επιπλέον, εκπληρώνει μια εξίσου σημαντική ψυχολογική λειτουργία μέσω του μηχανισμού ταύτισης των παιδιών με τους ήρωες (Τσαμπούρη, Μυτιληναίου, Γκισούρης & Ευγενειάδης, 2015). Ακόμη, τα παιδιά μπορούν να έρθουν σε επαφή με άλλους πολιτισμούς, καθώς τα παραμύθια έχουν συχνά επαναλαμβανόμενα μοτίβα και θέματα που είναι κοινά στους περισσότερους λαούς (Γιαννακοπούλου, Δρούγκας, Μέξη & Μητρόπαπα, 2010).

Η παιδαγωγική και διδακτική αξία των παραμυθιών έχει ορισμένες παραμέτρους, μεταξύ των οποίων είναι οι εξής:

- Ανάπτυξη της μητρικής γλώσσας μέσω της πρακτικής της αναδιήγησης και της δραματοποίησης.
- Ενίσχυση της φαντασίας, ανάπτυξη της δημιουργικότητας, διεύρυνση της σκέψης και αξιοποίηση των δυνατοτήτων των παιδιών.
- Προώθηση του διαλόγου και της γλωσσικής έκφρασης, ενθάρρυνση της διαφορετικότητας των απόψεων και διεύρυνση του λεξιλογίου.

- Καλλιέργεια και εξάσκηση μνήμης.
- Ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος των μαθητών ενθάρρυνση για αναζήτηση «προσωπικών ιστοριών», «συμβολισμών» και «νοημάτων».
- Καλλιέργεια του αισθητικού κριτηρίου των μαθητών.
- Εξοικείωση με διάφορες μορφές τέχνης.
- Εξάσκηση στην «ανάγνωση» της εικόνας.
- Προώθηση της συνεργασίας και της ομαδικότητας.
- Καλλιέργεια της κριτικής και δημιουργικής σκέψης των μαθητών και ανάπτυξη αναστοχασμού και κριτικού γραμματισμού.
- Ενίσχυση της ολόπλευρης ψυχοκινητικής, γνωστικής, αντιληπτικής και συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών (Ντούλια, 2010).

Τα παραμύθια είναι επομένως ένα σημαντικό εργαλείο στα χέρια του εκπαιδευτικού. Αποτελούν ένα μέσο για να γίνει η μάθηση πιο ενδιαφέρουσα και ελκυστική αλλά και για να βοηθήσει τα παιδιά να προσεγγίσουν τη γνώση μαθαίνοντας πώς να μαθαίνουν με τρόπο εύκολο, ευχάριστο και διασκεδαστικό (Ντούλια, 2010).

2.2.4. Κλασικά παραμύθια

Τα κλασικά ή λαϊκά παραμύθια αποτελούν παραδοσιακά αφηγηματικά κείμενα που, συνήθως, απευθύνονται σε παιδιά, παρόλο που αρχικά είχαν δημιουργηθεί για τους ενήλικες. Πρόκειται για μια μορφή λογοτεχνίας που χρονολογείται αιώνες πριν και μεταδίδεται παραδοσιακά από γενιά σε γενιά. Σύμφωνα με τον Μπετελχάιμ (όπως αναφέρει η Σουλιώτη, 2018, σ. 32), το λαϊκό παραμύθι «είναι το αποτέλεσμα μιας ιστορίας η οποία πλάστηκε και αναπλάστηκε, καθώς ειπώθηκε αμέτρητες φορές από διαφορετικούς ενήλικες σε όλων των ειδών τους ενήλικες και τα παιδιά, και βέβαια κάθε αφηγητής έλεγε την ιστορία προσθαφαιρώντας στοιχεία προκειμένου να την καταστήσει νοηματικά πιο κατάλληλη για τον εαυτό του και για το ακροατήριό του».

Σύμφωνα με διάφορους μελετητές (όπως αναφέρει η Σουλιώτη, 2018, σσ. 33-36), τα κλασικά παραμύθια διακρίνονται από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Αναφέρονται στη λαϊκή παράδοση μέσα από στοιχεία μαγείας, τελετουργίες, δοξασίες, μουσική κλπ.
- Παρατηρείται χρονική αοριστία, αβεβαιότητα σχετικά με τον τόπο αφήγησης, καθώς και αοριστία στην περιγραφή των προσώπων (π.χ. ένας βασιλιάς, ένας άρχοντας, μια γριά κλπ.).
- Η αφήγηση γίνεται σε τρίτο πρόσωπο και παρατηρείται επανάληψη μοτίβων, λέξεων και φράσεων.
- Η αφήγηση έχει σταθερή δομή με τυπικά μοτίβα έναρξης και αίσιο τέλος.
- Χρησιμοποιούνται, κυρίως, η υπερβολή, η αλληγορία, η μεταφορά, το χιούμορ, η επανάληψη, η κορύφωση, το αιφνίδιο κλπ.
- Οι χαρακτήρες είναι συνήθως στερεοτυπικοί, επίπεδοι, συχνά στατικοί και χαρακτηρίζονται από ένα διακριτικό χαρακτηριστικό. Μέσα από τις πράξεις τους αποκαλύπτονται οι ανθρώπινες επιθυμίες και αδυναμίες. Η χρήση της αντίθεσης είναι ο κύριος μηχανισμός περιγραφής των πρωταγωνιστών και των πράξεών τους (π.χ. κακός-καλός, όμορφος-άσχημος κλπ.). Όσον αφορά την απεικόνιση των ηρώων που ανήκουν σε εντελώς διαφορετικές κοινωνικοοικονομικές τάξεις (βασιλιάς και υπήκοος, αφέντης και υπηρέτης, πλούσιος και φτωχός), τα νεοελληνικά παραμύθια εκπέμπουν μια κοινωνική οικειότητα που οι άνθρωποι θεωρούν απολύτως φυσιολογική. Ακόμη, τα ονόματα των χαρακτήρων είναι είτε περιγραφικά είτε εκφράζουν κοινωνικούς ρόλους και σπάνια αντιστοιχούν σε πραγματικά ονόματα. Επιπλέον, οι χαρακτήρες των παραμυθιών συχνά εγκαταλείπουν το οικείο περιβάλλον τους και αναζητούν το πεπρωμένο τους σε μακρινά μέρη όπου συναντούν άλλους ανθρώπους και φανταστικά πλάσματα.
- Τονίζονται τα μαγικά και παράδοξα στοιχεία που αποκλίνουν από τον κανόνα, διεγείρουν τη φαντασία των απλών ανθρώπων και εκφράζονται μέσα από τη μεταμόρφωση των ανθρώπων σε ζώα, τέρατα, δέντρα ή ουράνια σώματα και με την

παρουσία εξωλογικών στοιχείων, όπως νεράιδες, δράκοι κλπ. Ο μαγικός κόσμος και η πραγματικότητα συνυπάρχουν στα παραμύθια και δεν υπάρχουν σαφή όρια.

- Υπάρχει μια διδακτική διάθεση και δημιουργείται μια αίσθηση δικαίου· οι κακοί τιμωρούνται, οι καλές πράξεις ανταμείβονται, το καλό κερδίζει στον αγώνα κατά του κακού κλπ. Γενικά, μέσω των κλασικών παραμυθιών ενισχύεται η πίστη σε αξίες και ιδανικά.

Ο Olrik (όπως αναφέρει η Σουλιώτη, 2018, σσ. 43-44), διατύπωσε τους «επικούς νόμους», όπως ο ίδιος τους ονόμασε, με τους οποίους συνοψίζει τις βασικές αρχές της διήγησης που διέπουν τα λαϊκά παραμύθια. Τα βασικά σημεία των αφηγηματικών αυτών κανόνων είναι τα ακόλουθα:

- Ο νόμος της έναρξης: η ιστορία ξεκινά από την ηρεμία και την τάξη, η οποίες διαταράσσονται σταδιακά μέσα από τη δράση.
- Ο νόμος της κατάληξης: στην τελευταία πράξη της ιστορίας, η τάξη αποκαθίσταται επειδή αποδόθηκε δικαιοσύνη και επέστρεψε η ηρεμία.
- Ο νόμος της επανάληψης: η επανάληψη είναι πολύ συνηθισμένη στα παραμύθια και χρησιμοποιείται για να προσθέσει ένταση και έμφαση στους χαρακτήρες και τα γεγονότα της ιστορίας.
- Ο νόμος του αριθμού τρία (3): αυτός ο αριθμός επιλέγεται πάντα στα παραμύθια για να δηλώσει τον αριθμό των προσπαθειών (τρεις φορές), των προσωπικοτήτων (τρία αδέρφια) κλπ.
- Ο νόμος των δύο προσώπων σε μια σκηνή: μπορούν να εμφανιστούν περισσότεροι χαρακτήρες σε ένα επεισόδιο, αλλά μόνο δύο από αυτούς δρουν ταυτόχρονα.
- Ο νόμος της αντίθεσης: χαρακτηριστικό των παραμυθιών αποτελεί πως οι χαρακτήρες και οι έννοιες παρουσιάζονται διπολικά, γεγονός που τονίζει την ιδιαιτερότητά τους.
- Ο νόμος των διδύμων: οι ρόλοι των διδύμων είναι ταυτόσημοι και αφορούν τους ασθενέστερους χαρακτήρες π.χ. η Πούλια και ο Αυγερινός.
- Ο νόμος της κορύφωσης: σε μια αφήγηση, η κορύφωση έρχεται σταδιακά, για παράδειγμα, ο χαρακτήρας καταφέρνει κάτι μετά από πολλές προσπάθειες.

- Ο νόμος της εστίασης σε έναν κεντρικό χαρακτήρα: η πλοκή μιας αφήγησης περιστρέφεται γύρω από έναν και μόνο χαρακτήρα.
- Ο νόμος της μονοεπεισοδιακής εξέλιξης της πλοκής: η πλοκή είναι απλή και η αφήγηση αναπτύσσεται γραμμικά, ενώ τα επεισόδια εκτυλίσσονται διαδοχικά.
- Ο νόμος της σχηματοποίησης: οι χαρακτήρες παρουσιάζονται σχηματικά και στερεοτυπικά.
- Ο νόμος της ενότητας της πλοκής: η πλοκή είναι ενιαία και υπάρχει νομοτελειακή σύνδεση μεταξύ δράσης και πλοκής.

Τα παιδιά αγαπούν ιδιαίτερα τα κλασικά παραμύθια, επειδή έχουν πάντα μια αισιόδοξη πλευρά, ενισχύουν τη φαντασία τους και, πάνω απ' όλα, παρέχουν σημαντικά διδάγματα και μαθήματα ζωής (Κανατσούλη, όπως αναφέρει η Στοϊδού, 2023, σ. 28). Συμπερασματικά, τα κλασικά παραμύθια αποτελούν πολύτιμο πολιτιστικό και εκπαιδευτικό κεφάλαιο που πρέπει να διατηρηθεί και να μεταφερθεί στις επόμενες γενιές. Συνεπώς, είναι σημαντική η προώθηση της ανάγνωσης και αφήγησής τους, καθώς, με τον τρόπο αυτό, διατηρείται ζωντανή η κληρονομιά κάθε τόπου.

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1. Σκοπός

Σκοπός της παρούσας έρευνας αποτελεί η μελέτη παραμυθιών/παιδικών ιστοριών, που έχουν ως κοινό γνώμονα την παρουσία του λύκου στην πλοκή. Ένας από τους χαρακτήρες με συχνή παρουσία στα κλασικά παραμύθια είναι ο λύκος, ο οποίος εμφανίζεται ως το άγριο ζώο που αναλαμβάνει τον ρόλο του κακού. Στην σύγχρονη εποχή, ωστόσο, το ζώο αυτό εμφανίζεται σε μια ανατρεπτική εκδοχή παίζοντας το ρόλο του γλυκού, συγκαταβατικού και καλού ήρωα. Παράλληλα, ορισμένοι συγγραφείς έχουν φτιάξει διδακτικά σενάρια αξιοποιώντας την εικόνα του καλού λύκου, όπως παρουσιάζεται σε συγκεκριμένα βιβλία (Ντίνας & Γώτη, 2016). Ο στερεοτυπικός χαρακτήρας του κακού λύκου πλέον μοιάζει να απομακρύνεται από εκείνον που διαφεινόταν κατά τα παλαιότερα χρόνια. Μελετάται, λοιπόν, αφενός η πορεία της δράσης

της εκάστοτε ιστορίας σύμφωνα με το εργαλείο του αφηγηματικού κανόνα του Labov, βασικού εργαλείου της κριτικής ανάλυσης λόγου σε αφηγηματικά κείμενα και, αφετέρου, η ερμηνεία των πολυτροπικών επιλογών των κειμένων που παρουσιάζονται εντός των σελίδων που ερευνώνται. Παράλληλα, μέσα από την κριτική ανάλυση λόγου των τριών παραμυθιών, τα οποία εντάσσονται σε τρεις διαφορετικές περιόδους συγγραφής (κλασικά παραμύθια, μοντέρνα, μεταμοντέρνα), αποσκοπείται η διεξαγωγή ερμηνειών σε σχέση με τη χρήση του ρόλου του λύκου, αναφορικά με τη συμπεριφορά του σε συνάρτηση με τους συμπρωταγωνιστές του και με τον σκοπό της διδακτικής χρήσης του ρόλου του από τον εκάστοτε συγγραφέα.

3.2. Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα που δρομολόγησαν την εν λόγω έρευνα είναι τα ακόλουθα:

- Πώς εξελίσσεται η αφήγηση στα μελετώμενα παραμύθια, σύμφωνα με τον αφηγηματικό κανόνα του Labov;
- Πώς ερμηνεύονται τα εν λόγω κείμενα πολυτροπικά;
- Ποιά είναι τα συμπεράσματα που διαξάγονται από την έρευνα σε σχέση με τον ρόλο του λύκου και του γουρουνιού σε παραμύθια που απευθύνονται στους εκπροσώπους της παιδικής ηλικίας;
- Ποια είναι η εξέλιξη του ρόλου του λύκου και του γουρουνιού εντός των εκδόσεων, που ανήκουν σε διαφορετικά χρονικά πλαίσια;

3.3. Δείγμα της έρευνας

Το δείγμα της έρευνας αποτελούν τα παρακάτω παραμύθια:

- «Τα τρία γουρουνάκια» (1890)
- «Τα τρία μικρά λυκάκια» (1993)
- «Λυκέ, λύκε, είσαι εδώ» (2016)

Τα παραπάνω παραμύθια επιλέχθηκαν με σκοπό την ερμηνεία του ρόλου του λύκου, καθώς αποτελούν διαφορετικές εκδοχές παραμυθιών με κεντρικό πρωταγωνιστή τον λύκο. Παρουσιάζονται, επομένως, τρεις διαφορετικές εκδοχές παραμυθιών, ενώ παράλληλα αυτές οι εκδοχές αποτελούν παραδείγματα προς μελέτη για την εξελικτική πορεία του ρόλου του λύκου μέσα σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.

3.4. Ερευνητικό πλαίσιο

Κατά το πρώτο στάδιο της ερευνητικής προσπάθειας πραγματοποιήθηκε η συνοπτική βιβλιογραφική επισκόπηση των μελετώμενων παραμυθιών. Στη συνέχεια επιχειρήθηκε η κριτική ανάλυση λόγου των κειμένων με τη χρήση του αφηγηματικού κανόνα του Labov ως μεθοδολογικό εργαλείο. Τέλος, εκτελέστηκε η πολυτροπική ανάλυση των παιδικών βιβλίων, κυριώς μέσα από την εικονογραφική ανάλυση.

4. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

4.1. Τα τρία γουρουνάκια

Τα τρία μικρά γουρουνάκια είναι ένας μύθος που αναφέρεται σε τρία μικρά γουρουνάκια που κατασκευάζουν τρία σπίτια με διαφορετικά υλικά. Ένας μεγάλος κακός λύκος φουσα και καταστρέφει τα σπίτια των πρώτων δύο γουρουνιών, που ήταν φτιαγμένα από άχυρο και ξύλο αντίστοιχα, ωστόσο δεν κατάφερε να καταστρέψει το σπίτι του τρίτου γουρουνιού, που ήταν κατασκευασμένο από τούβλα. Το εν λόγω κλασικό παραμύθι συμπεριλήφθηκε στο *The Nursery Rhymes* της Αγγλίας το 1849, από τον James Halliwell-Phillipps (Ashliman, 1999). Η ιστορία στην αδιαμφισβήτητη γνωστή μορφή της εμφανίστηκε στα αγγλικά παραμύθια του Joseph Jacobs, που δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά στις 19 Ιουνίου 1890 έχοντας την Halliwell ως πηγή του (Tatar, 2002). Ωστόσο, η ιστορία των τριών γουρουνακίων

είναι πολύ παλαιότερη και πιθανόν να έχει προφορική παράδοση από την προϊστορία. Τέλος, έχουν κυκλοφορήσει διάφορες εκδοχές του παραμυθιού με το πέρασμα των χρόνων, με διάφορες παραλλαγές και λεπτομέρειες.

Κριτική Ανάλυση Παραμυθιού (αφηγηματικός κανόνας)

Ξεκινώντας την ανάλυση του παραμυθιού, σύμφωνα με τον αφηγηματικό κανόνα του Labov, γίνεται κατανοητό πως συμπεριλαμβάνονται όλα τα συστατικά στοιχεία της αφήγησης.

Αναλυτικότερα:

- **Περίληψη:** Το παραμύθι έχει ως αφετηρία την αναφορά στα τρία μικρά γουρουνάκια, τους πρωταγωνιστές δηλαδή της μελετώμενης ιστορίας, τα οποία είναι αδέρφια και ζουν ξέγνοιαστα και ευτυχισμένα με τη μαμά τους. Στον πρόλογο, επομένως, πέρα από τους κυρίαρχους ρόλους προσδιορίζεται και ο τόπος όπου ξεκινάει να εκτυλίσσεται η πλοκή, ο οποίος είναι στο σπίτι μαζί με τη μητέρα τους, καθώς και η συναισθηματική κατάσταση των γουρουνιών μέχρι και την στιγμή έναρξης της πλοκής («ξέγνοιαστα», «ευτυχισμένα»).
- **Προσανατολισμός:** Στη συνέχεια δίνονται περαιτέρω πληροφορίες κατά τρόπο συνοπτικό τόσο για τα υποκείμενα όσο και για άλλες χρονικές και τοπικές λεπτομέρειες. Τα τρία γουρουνάκια, δηλαδή, όταν μεγάλωσαν αρκετά (προσδιορίζεται ο χρόνος), για τα δεδομένα της μητέρας τους, θα έπρεπε να φύγουν από κοντά της και να ξεκινήσουν μια νέα ζωή χωρίς αυτή, όντας υπεύθυνα τα ίδια για τους εαυτούς τους. Δέχονται, επίσης, τη συμβουλή από τη μητέρα τους να φτιάξουν και να ζήσουν σε ένα σπίτι ο καθένας (προσδιορίζεται ο τόπος), το οποίο θα είναι γερό, ώστε να μην μπορέσει ο κακός λύκος να το γκρεμίσει. Με την κατάληξη της συμβουλής της μητέρας προοικονομείται και το μέλλον της ιστορίας, όπου εντάσσεται ο ρόλος του κακού λύκου, ο οποίος βάζει σε περιπέτειες την ζωή των τριών γουρουνακίων.
- **Εξέλιξη δράσης:** Έπειτα από τα δύο εισαγωγικά κομμάτια της αφήγησης, τα οποία ενημερώνουν τον αναγνώστη για τις βασικές πληροφορίες, ξεκινάει η εξέλιξη της δράσης, μέσα στην οποία οι πρωταγωνιστές έρχονται αντιμέτωποι με τις περιπέτειες

που τους θέτει ο κακός λύκος. Αρχικά, το κάθε γουρουνάκι ξεκινάει την κατασκευή του σπιτιού του, με το πρώτο να φτιάχνει το σπίτι του από άχυρο, το δεύτερο με ξύλα και το τρίτο με τούβλα. Η παρουσία του λύκου έρχεται να ταραξεί τη νέα τους ζωή, ο οποίος με ένα δυνατό φύσημα καταστρέφει αρχικά το σπιτάκι που ήταν φτιαγμένο από άχυρο και, σε δεύτερο χρόνο, επιχειρεί με επιτυχία να καταστρέψει και το σπιτάκι που ήταν φτιαγμένο από ξύλα. Τα δύο γουρουνάκια, στην προσπάθειά τους να γλυτώσουν από τον κακό λύκο, καταφεύγουν στο σπίτι του τρίτου αδερφού, του πιο «έξυπνου» από τα άλλα δύο, του οποίου το σπίτι ήταν κατασκευασμένο από τούβλα. Οι προσπάθειες του λύκου να καταβροχθήσει τα γουρουνάκια συνεχίστηκαν, προσπαθώντας να γκρεμίσει και το τρίτο σπιτάκι χρησιμοποιώντας τα δυνατά του πνευμόνια, ωστόσο απέβησαν άκαρπες, καθώς με το κοφτερό μυαλό του τρίτου γουρουνιού επήλθε η ισορροπία στην πλοκή.

- Αποτέλεσμα: Αφού η τελευταία προσπάθεια του λύκου να καταστρέψει το σπίτι από τούβλα δεν είχε αποτέλεσμα, σκέφτηκε έναν άλλον τρόπο για να έχει πρόσβαση στο εσωτερικό του σπιτιού. Σκέφτηκε, λοιπόν, να εισχωρήσει από την καμινάδα. Ωστόσο, τα γουρουνάκια, αφού κατάλαβαν τον σκοπό του λύκου ακούγοντας θορύβους από την καμινάδα, αποφάσισαν να ανάψουν μια φωτιά στο τζάκι, η οποία έκαψε την ουρά του λύκου που κατέβαινε και έτσι ο λύκος εξαφανίστηκε τρέχοντας. Σύμφωνα με αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, τα γουρουνάκια κατόρθωσαν να επιφέρουν την ισορροπία στην εξέλιξη της ιστορίας και να δώσουν ένα αίσιο τέλος.
- Αξιολόγηση: Με το πέρας των περιπετειών που τους προκάλεσε ο λύκος, τα γουρουνάκια βγήκαν έξω να παίξουν «χαρούμενα», ένα επίθετο που αξιολογεί την τρέχουσα συναισθηματική τους κατάσταση. Επίσης, μετά το πάθημά τους τα δύο πρώτα γουρουνάκια υποσχέθηκαν να φτιάξουν πιο γερά σπιτάκια, γεγονός που αναδεικνύει την εσωτερική διεργασία αξιολόγησης που χρειάστηκε να πραγματοποιήσουν για να αποφύγουν επικείμενες περιπέτειες.
- Κλείσιμο: Παράλληλα, το παραμύθι κλείνει με την κλισέ φράση «και έζησαν αυτά καλά και εμείς καλύτερα». Η φράση αυτή, η οποία εμφανίζεται στην πλειοψηφία των κλασικών παραμυθιών, είναι μια εκφρασμένη σκέψη που υποδηλώνει τη χαρά και την

ικανοποίηση για την επιτυχία ή την ευημερία των ηρώων της ιστορίας, αλλά ταυτόχρονα τονίζει και την κατάσταση του αφηγητή, που με τη φωνή του εκπροσωπεί και τη φωνή του αναγνωστικού κοινού, οι οποίοι με τη χρήση του συγκρητικού βαθμού του επιρρήματος καλά («καλύτερα») φαίνεται να βιώνουν ακόμα μεγαλύτερη επιτυχία ή ευτυχία. Επιτυγχάνεται κατ' αυτόν τον τρόπο ο διάυλος επικοινωνίας ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν που επιχειρείται στο κλείσιμο, σύμφωνα με τον Labov.

Πολυτροπικότητα

Η πολυτροπικότητα στα εικονογραφημένα κλασικά παραμύθια αποτελείται από το γραπτό κείμενο και την εικόνα, που συνιστά το οπτικό σχέδιο. Το εικονογραφημένο βιβλίο είναι πολυτροπικό και η εικονική τροπικότητά του οφείλει να χαρακτηρίζεται από αυθεντικότητα και να συνδέεται με τη λεκτική τροπικότητα (Γιαννικοπούλου, 2008). Με την εικονογράφηση στα βιβλία εννοείται το σύνολο των εικόνων και των διακοσμητικών στοιχείων, τα οποία εντάσσονται οργανικά εντός των περιθωρίων της σελίδας, αποσκοπώντας στο να καταστήσουν το κείμενο πιο ελκυστικό, πιο προσίτο και να τεκμηριώσουν ή να δημιουργήσουν μια προέκταση στη σκέψη του ανθρώπου (Μπενεκός, 1981). Πολλοί μελετητές έχουν ασχοληθεί με τις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στην εικονογράφηση και το κείμενο, καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως προκύπτουν δύο περιπτώσεις στη μεταξύ τους σχέση. Από τη μία, η συμμετρία ανάμεσα στον λόγο και την εικόνα ενισχύει την κειμενική αφήγηση καθιστώντας την πιο κατανοητή, ενώ από την άλλη η εικόνα εμπλουτίζει το κείμενο, παρέχοντας περισσότερες πληροφορίες (Τσιλιμένη, 2007).

Στην περίπτωση του παραμυθιού των τριών γουρουνακίων, λόγω της σημαντικής δημοφιλίας, διάφοροι καλλιτέχνες έχουν δημιουργήσει εικονογραφήσεις ανάλογα με την εκτέλεση του γραπτού κειμένου του παραμυθιού ανά εκδοτικό οίκο. Έτσι, ο τρόπος με τον οποίο απεικονίζονται τα γουρουνάκια, ο λύκος και η γενικότερη αισθητική των εικονογραφήσεων μπορεί να διαφέρει ανάλογα με τον καλλιτέχνη και το ύφος του. Οι εικονογραφήσεις ενδέχεται να είναι παραδοσιακές, με εντυπωσιακά χρώματα και λεπτομέρειες, ή μπορεί να

ακολουθούν μια πιο μοντέρνα και απλοποιημένη προσέγγιση. Κάποιες εικονογραφήσεις επικεντρώνονται στο νόημα και το μήνυμα του παραμυθιού, ενώ άλλες ενδέχεται να προσθέτουν δικές τους διασκευές και ερμηνείες.

Στην εκτέλεση από τις εκδόσεις Παπαδόπουλος που μελετήθηκε, υπάρχει το οπτικό σχέδιο συμπληρώνει το λεκτικό, χωρίς όμως να το εμπλουτίζει προσθέτοντας επιπλέον λεπτομέρειες. Υπάρχει, επομένως, πιστή υπακοή του εικονογράφου στα λεγόμενα της αφήγησης. Αναλυτικά:

Τα τρία γουρουνάκια:

- εμφάνιση: απεικονίζονται ως μικρά, παχουλά ζώακια με ανοιχτόχρωμο τρίχωμα. Απεικονίζονται ντυμένα με ρούχα, ένα στοιχείο προσωποποίησης για να δημιουργηθεί οικειότητα ανάμεσα στους πρωταγωνιστές και το αναγνωστικό κοινό. Τα χρώματα που έχουν χρησιμοποιηθεί στα ρούχα των δύο πρώτων γουρουνιών είναι πιο ζωηρά, ενώ το τρίτο γουρουνάκι φοράει καφέ ρούχα, ένα χρώμα πιο συντηρητικό και ίσως αυτό οφείλεται στην προσπάθεια να αποδοθούν βασικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους, σημαντικά για την εξέλιξη της ιστορίας. Τα ζωηρά χρώματα, δηλαδή, αποτελούν ένα μέσο για να αποδοθεί η αφέλεια των δύο πρώτων γουρουνιών, σε αντίθεση με το καφέ χρώμα του τρίτου, ένα χρώμα πιο συντηρητικό, για να αποδοθεί η σοβαρότητα και η σοφία που το διακατέχει.
- εκφράσεις προσώπου-χειρονομίες: στην αρχή και το τέλος του παραμυθιού, όπου η ζωή τους είναι ήρεμη, απεικονίζονται χαμογελαστά και ευτυχισμένα, γεγονός που αποδεικνύει πως είναι χαράκτες πρόσχαροι και ευγενικοί. Με σκοπό να αποδοθεί η άψογη σχέση που έχουν ως αδέρφια, απεικονίζονται να παίζουν και να είναι αγκαλιασμένα. Στις περιπτώσεις ταραχής, ωστόσο, αποδίδεται ο πανικός και η αγωνία τους τόσο μέσα από αντίστοιχες εκφράσεις στο πρόσωπό τους όσο και τις κινήσεις τους, οι οποίες είναι πόδια ψηλά στον αέρα και ανοιχτά χέρια, για να αποδοθεί η προσπάθεια τους να τρέξουν και να ξεφύγουν από τον λύκο.
- θέση στην εικόνα: τα τρία γουρουνάκια απεικονίζονται σε διάφορες θέσεις μέσα στις σελίδες του παραμυθιού. Αρχικά, με την εκκίνηση της νέας τους ζωής, την αναχώρηση

δηλαδή από το πατρικό τους σπίτι, απεικονίζονται στο δεξί μέρος της σελίδας και αυτό για να δηλωθεί πως μεταβαίνουν σε ένα καινούριο στάδιο της ζωής τους, καθώς όταν κάτι τοποθετείται δεξιά στην εικόνα δηλώνει το «νέο» στοιχείο. Έπειτα, στις εικόνες που συνυπάρχουν με το γραπτό κείμενο, το οποίο αναφέρεται στην ήρεμη ζωή τους, τα γουρουνάκια απεικονίζονται στο μέσο της σελίδας, σκορπισμένα, λόγω της ουδετερότητας που υπάρχει στη σχέση μεταξύ πρωταγωνιστή-αναγνώστη. Τέλος, στις σκηνές δράσης, όπου ο λύκος τα κυνηγάει, αυτά απεικονίζονται πιο μπροστά, με σκοπό να υπάρξει μια ταύτιση με τον αναγνώστη, ο οποίος νιώθει την αγωνία σαν να βρίσκεται και αυτός εντός του σκηνικού.

Ο λύκος

- εμφάνιση: ο λύκος απεικονίζεται στο παραμύθι ως ένας κακόβουλος χαρακτήρας που προσπαθεί να κυνηγήσει και να φάει τα τρία γουρουνάκια. Απεικονίζεται ως ένα μεγάλο, δυνατό και τρομακτικό ζώο, με ανθρώπινα χαρακτηριστικά στις εκφράσεις του προσώπου του, όπως θυμός, πονηριά, αυστηρότητα, για να γίνει πιο κατανοητή η απόδοση των συναιθημάτων του στο αναγνωστικό κοινό. Επίσης, μέσω του ρουχισμού και των ανθρώπινων αξεσουάρ που φοράει επιχειρείται η προσωποποίηση του ρόλου του θύτη που εξυπηρετεί ο ρόλος του λύκου.
- εκφράσεις προσώπου- χειρονομίες: στις εκφράσεις του προσώπου του λύκου είναι έκδηλο το στοιχείο της πονηριάς, με το ειρωνικό χαμόγελο και τα συνοφρυωμένα φρύδια. Στο σημείο της πλοκής, ωστόσο, όπου καίγεται η ουρά, απεικονίζεται με γουρλωμένα μάτια, στοιχείο που προσδίδει το στοιχείο της έκπληξης στο πρόσωπό του. Δηλαδή, ο λύκος ήταν τόσο σίγουρος για τον εαυτό του και είχε υποβαθμίσει την οξυδέρκεια των γουρουνιών τόσο πολύ, που δεν περίμενε να τον αντιμετωπίσουν με αυτόν τον τρόπο. Σε σχέση με τις χειρονομίες του και την στάση του σώματός του διαφαίνεται η μεγάλη υπεροχή της σωματικής του δύναμης, με τη διόγκωση των μυών του κατά τις προσπάθειες να γκρεμίσει τα σπίτια. Αντίθετα, στο τέλος που τρέχει να σωθεί φαίνεται μικρόσωμος και αδύνατος.

- **θέση στην εικόνα:** η θέση του λύκου στις εικόνες ποικίλει ανάλογα με την δράση του. Στις σκηνές που φυσά τα σπίτια απεικονίζεται στο πλάι της σελίδας, ώστε να είναι ορατό στον ανγνωστή το σπίτι που φυσά και, γενικότερα, να υπάρχει ορατότητα στην ευρεία εικόνα της συνθήκης. Στο τέλος, όπου φαίνεται να τρέχει να σωθεί απεικονίζεται στο πίσω μέρος, σύμφωνα με την προοπτική της εικόνας, δείχνοντας έτσι την ταχύτητα με την οποία τρέχει. Παράλληλα, με αυτήν την απόδοση δίνεται ένα ευτυχές τέλος στην ιστορία, ότι δηλαδή ο λύκος έφυγε κατατρεγμένος και φοβισμένος, αποκλύοντας το ενδεχόμενο να επιστρέψει.

Η μαμά

- **εμφάνιση:** στην αρχή της ιστορίας, η μαμά γουρούνα προειδοποιεί τα γουρουνάκια για τον επικίνδυνο λύκο, έναν κίνδυνο που πρέπει να αποφύγουν. Ο ρόλος αυτός απεικονίζεται ως μια φροντίστρια με αγάπη και προστατευτικό ένστικτο απέναντι στα τρία μικρά γουρουνάκια. Παράλληλα, η μαμά γουρούνα απεικονίζεται φορώντας σκουφί και ποδιά, παραπέμποντας στις νοικοκυρικές της ιδιότητες, οι οποίες στερεοτυπικά είναι άμεσα συνδεδεμένες με τον υπεύθυνο ρόλο μιας μητέρας. Δηλώνεται, έτσι, πως παρά την αγάπη που έχει για τα παιδιά της και την ισχυρή διάθεση που έχει να συνεχίσει να τα φροντίζει, οφείλει να τα βοηθήσει να γίνουν ανεξάρτητα και αυτόνομα.
- **θέση στην εικόνα:** η μαμά γουρούνα απεικονίζεται στο αριστερό τμήμα της εικόνας και, σύμφωνα με την προοπτική του σχεδίου, πιο πίσω σε σχέση με τα γουρουνάκια. Η αριστερή θέση του ρόλου έχει ως στόχο να αναδείξει τη μετάβαση της ζωής των γουρουνιών από κάτι παλιό και δεδομένο, τη ζωή στο σπίτι με τη μητέρα τους, σε κάτι νέο και απροσδόκητο, τη νέα τους αυτόνομη ζωή. Η θέση της στο βάθος της εικόνας αποσκοπεί στο γεγονός πως ο εικονογράφος την τοποθετεί σε τέτοια θέση, ώστε ο αναγνώστης να έχει την αίσθηση πως η μαμά απευθύνεται και στον ίδιο. Επομένως, γίνεται φανερό πως υπάρχει ο σκοπός να προκύψει ταύτιση με τον πρωταγωνιστικό ρόλο των τριών γουρουνιών.

4.2. Τα τρία μικρά λυκάκια

Τα τρία μικρά λυκάκια είναι μια ιστορία του Ευγένιου Τριβιζά που αποτελεί παραλλαγή του κλασικού παραμυθιού και είναι μια απόλυτη αναστροφή των ρόλων. Στην προκειμένη περίπτωση, τον ρόλο του θύτη αναλαμβάνει ο Ρούνι Ρούνι, το ύπουλο κακό γουρούνι, ενώ τον ρόλο του θύματος αναλαμβάνουν τα τρία μικρά λυκάκια. Πρόθεση του συγγραφέα είναι να ασκήσει κριτική και να αμφισβητήσει τα ιδεολογικά πρότυπα χαρακτήρων που προβάλλει το κλασικό παραμύθι και να προτείνει στη θέση τους μια άλλη οπτική. Το στερεότυπο του «καλού» και του «κακού» αποκαθλώνονται και προτείνεται ένας διαφορετικός τρόπος θέασης των πραγμάτων, ανοίγοντας ποικίλους ορίζοντες σκέψης και ερμηνείας.

Η πλοκή της ιστορίας ξεκινά με τη μαμά λύκαινα να αναφέρει στα τρία μικρά λυκάκια πως είναι ώρα να ανεξαρτητοποιηθούν, φτιάχνοντας ένα δικό τους σπίτι και να μείνουν μόνα τους. Τα συμβουλεύει, παράλληλα, να προστατευθούν από το επικίνδυνο κακό γουρούνι. Τα λυκάκια έπραξαν αναλόγως, ωστόσο όταν έχτιζαν ένα νέο σπίτι, κάθε φορά πιο γερό από το προηγούμενο, εμφανιζόταν το κακό γουρούνι, το οποίο κατάφερε να επινοεί τρόπους για να το καταστρέφει. Μέχρι την στιγμή που έφτιαξαν ένα σπίτι από λουλούδια, το οποίο ως ευωδιαστό και πολύχρωμο κατασκευαστικό μέσο κατάφερε να μετατρέψει το γουρούνι από ύπουλο και κακό σε ένα γουρούνι χαμογελαστό, ευγενικό και πρόσχαρο, καθιστώντας το έτσι έναν καλό και ακίνδυνο πλέον φίλο για τα τρία μικρά λυκάκια.

Κριτική Ανάλυση Παραμυθιού (αφηγηματικός κανόνας)

Αναλύοντας την ιστορία σύμφωνα με τον αφηγηματικό κανόνα προκύπτουν τα ακόλουθα:

- **Περίληψη-προσανατολισμός:** στην παρούσα ιστορία φαίνεται πως η περίληψη και ο προσανατολισμός ενυπάρχουν το ένα μέσα στο άλλο και αυτό, ίσως, οφείλεται στο γεγονός πως μιλάμε για μια σύγχρονη εκτέλεση, η οποία προβάλλει τη δυνατότητα να καταρρίπτει βασικούς, παραδοσιακούς κανόνες. Εντούτοις, λειτουργικά η συνύπαρξη

της περίληψης με τον προσανατολισμό, του προλόγου, δηλαδή, με τη σύντομη παράθεση πληροφοριών για τους ήρωες, τον τόπο και τον χρόνο, δε μεταβάλλει κάτι ουσιαστικό στη δομή της ιστορίας. Με τη φράση, λοιπόν, «μια φορά κι έναν καιρό» πραγματοποιείται η εκκίνηση της ιστορίας και γίνεται μια αόριστη αναφορά στον χρόνο. Η πράξη που εκτελείται σε αυτόν τον αόριστο χρόνο είναι το γεγονός ότι ζούσαν τα τρία μικρά λυκάκια και αμέσως μετά γίνεται η περιγραφή της εξωτερικής τους εμφάνισης, «με φουντωτές ουρές και μυτερά αυτάκια», «το πρώτο ήταν άσπρο, το δεύτερο μαύρο και το τρίτο γκρίζο με πράσινη ουρά». Στη συνέχεια, αναφέρεται η σκηνή, στην οποία η μητέρα τους τους λέει ότι έχει έρθει η ώρα να χτίσουν το δικό τους σπίτι, αφού έχουν μεγαλώσει αρκετά, όμως για να κυλίσουν όλα ομαλά θα πρέπει να προσέχουν τον Ρούνι-Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρούνι. Προοικονομείται, επομένως, η παρουσία ενός επιπλέον ρόλου και προϋδεάζεται ο αναγνώστης για την επικινδυνότητά του, αντιμετωπίζοντας αμέσως τη νέα αυτή προσθήκη με καχυποψία.

- Εξέλιξη δράσης: εν συνεχεία, ξεκινάει η εξέλιξη της δράσης, κατά την οποία προκύπτουν διάφορες περιπέτειες, που προκαλούν αναταραχή στην ιστορία. Πήραν τα λυκάκια, λοιπόν, τον δρόμο για τη νέα τους ζωή και αναζητούσαν υλικά για την οικοδόμηση του νέου τους σπιτιού. Συνάντησαν το καγκουρό που κουβαλούσε τούβλα και δανείστηκαν μερικά για να χτίσουν το σπίτι τους. Στην παρούσα φάση, γίνεται αντιληπτό πως απουσιάζει το στοιχείο της αφέλειας, όπως στο κλασικό παραμύθι, και πως τα λυκάκια ξεκινούν άμεσα να αντιμετωπίζουν την κατάσταση με υπευθυνότητα, χρησιμοποιώντας στιβαρά οικοδομικά υλικά. Την επόμενη μέρα, κιόλας, εμφανίζεται ο Ρούνι-Ρούνι, ο οποίος τους ζητάει να ανοίξουν την πόρτα, τα λυκάκια όμως έχοντας στον νου τους τη συμβουλή της μητέρας τους να τον αποφεύγουν, απορρίπτουν αμέσως την πρότασή του. Εκείνος θυμώνει και προσπαθεί να γκρεμίσει το σπιτάκι φυσώντας το δυνατά χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Γύρισε, όμως, με ένα τεράστιο σφυρί και το γκρέμισε. Η ιστορία εκτυλίσσεται με το ίδιο σχήμα και στις επόμενες σελίδες. Πιο συγκεκριμένα, επαναλαμβάνεται το σχήμα: κατασκευή σπιτιού με όλο και πιο ανθεκτικά υλικά → εμφάνιση γουρουνιού και απειλή για γκρέμισμα φυσώντας το → ανεπιτυχής προσπάθεια → επιστροφή με κατάλληλα εργαλεία και γκρέμισμα → τα

λυκάκια τρέπονται σε φυγή. Η ιστορία επαναλαμβάνεται μέχρι την στιγμή που τα λυκάκια φτιάχνουν ένα σπίτι από λουλούδια. Εγκαταλείπονται, συνεπώς, οι προσπάθειες κατασκευής σπιτιού με ισχυρά οικοδομικά υλικά και επιλέγεται ένα υλικό που δεν έχει αντοχή στον άνεμο, δεν είναι αδιάβροχο και δεν είναι στιβαρό ώστε να φτιαχτεί ένα κτήριο ανθεκτικό στον χρόνο. Η χρήση των λουλουδιών στο παρόν σημείο της πλοκής έχει καθαρά συμβολικό χαρακτήρα, ώστε ως ένα σύμβολο αισιοδοξίας να προβάλλει τη δυνατότητα επαναφοράς της ζωής των ηρώων σε ισορροπία.

- Αποτελέσματα: με την κατασκευή του σπιτιού με λουλούδια ανακτάται η ισορροπία στην πλοκή της ιστορίας. Αφού, λοιπόν, ο Ρούνι-Ρούνι επέστρεψε για να χαλάσει και πάλι το σπίτι τους, στην προσπάθειά του να φυσήξει δυνατά πήρε μια μεγάλη αναπνοή, κατά τη διάρκεια της οποίας ένιωσε την ευωδιά των άνθων και αμέσως άρχισε να μυρίζει. Αυτό το γεγονός έκανε την καρδιά του γουρουνιού «τρυφερή σαν λουλουδάκι», το οποίο άρχισε να χορεύει χαρούμενο. Τα λυκάκια τον είδαν και τον συνόδευσαν στον χορό και σε διάφορα άλλα παιχνίδια. Εν κατακλείδι, φάνηκε πως ένα τόσο ανίσχυρο οικοδομικά υλικό είχε τη δύναμη να μαλακώσει την γεμάτη θυμό και σκληρότητα καρδιά του γουρουνιού.
- Αξιολόγηση: η αξιολόγηση στην παρούσα ιστορία περιορίζεται στον χαρακτηρισμό του Ρούνι-Ρούνι ως ύπουλο κακό γουρούνι. Ο αφηγητής, επομένως, εκφράζει τόσο την στάση του απέναντι σε αυτόν τον ρόλο όσο και την στάση που θέλει να αποκτήσουν οι αναγνώστες απέναντι σε αυτόν, προσθέτοντας στο όνομά του δύο επίθετα με αρνητική σημασία. Επίσης, με τη διαρκή επανάληψη της φράσης «Ρούνι-Ρούνι το ύπουλο, κακό γουρούνι» σαν να είναι αυτό ολόκληρο το όνομα του πρωταγωνιστή, ο αναγνώστης δέχεται αυτόματα πως ο ρόλος αυτός είναι κακός και στρατεύεται άμεσα στο απέναντι στρατόπεδο, χωρίς να ασκήσει κριτική σκέψη και αποκλείοντας κάθε ενδεχόμενο ενσυναίσθησης γι' αυτόν τον ρόλο. Στο τέλος, ωστόσο, της ιστορίας, ο Ρούνι-Ρούνι παύει να προσδιορίζεται ως ύπουλο-κακό γουρούνι και επωμίζεται τα επίθετα «θαυμάσιο, καλό γουρούνι», δύο επίθετα με θετικό πλέον πρόσημο. Η προσθήκη των δύο αυτών επιθέτων γίνεται αφού έχει επέλθει και η κάθαρση στην ψυχή του αναγνώστη.

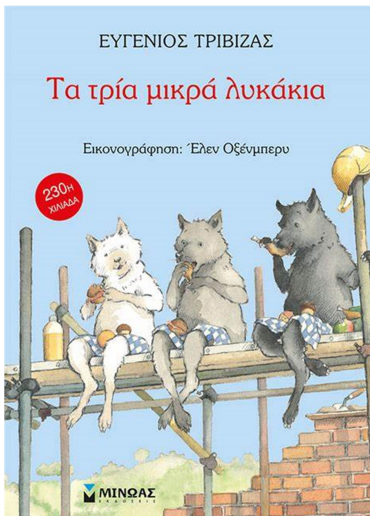
- Κλείσιμο: η ιστορία ολοκληρώνεται με τους τέσσερις ήρωες να περνούν ευτυχισμένες στιγμές όλοι μαζί, μια κατάσταση που όπως αναφέρεται κράτησε για πάντα («και ζήσανε από τότε όλοι μαζί»).

Πολυτροπικότητα

Μελετώντας το εν λόγω παραμύθι πολυτροπικά, γίνεται εμφανές πως συνδυάζει λόγο και εικόνα κατανεμημένα ισόποσα, ενώ παράλληλα φαίνεται πως το ένα λειτουργεί συμπληρωματικά προς το άλλο. Η εικονογράφηση της Έλεν Οξένμπερυ, διατηρώντας το παραδοσιακό στυλ ζωγραφικής απόδοσης των σκηνών, ταιριάζει άψογα με το περιεχόμενο του κειμένου του Ευγένιου Τριβιζά, το οποίο έχει σκοπό να σατιρίσει το κλασικό παραμύθι και να μεταφέρει την ιστορία με χιουμοριστικό τρόπο.

Αναλυτικά:

Εξώφυλλο

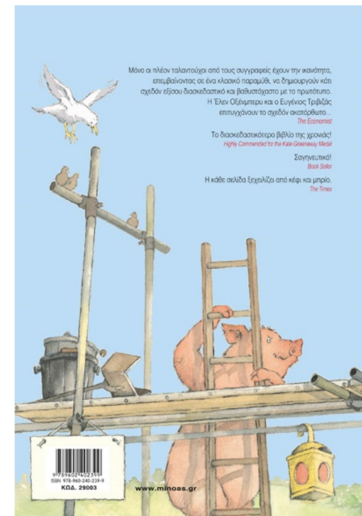
Εικ. 1 Εξώφυλλο του βιβλίου «Τα τρία μικρά λυκάκια»

Στο εξώφυλλο του βιβλίου καταγράφονται στοιχεία όπως το όνομα του συγγραφέα, της εικονογράφου, των εκδόσεων καθώς και ο τίτλος του παραμυθιού «Τα τρία μικρά λυκάκια», ο οποίος αποτελεί το μοναδικό στοιχείο από τα προαναφερθέντα που μπορεί να ειπωθεί πως αποδίδεται πολυτροπικά. Ο τίτλος του βιβλίου, λοιπόν, πέραν της αναγραφής του στο εξώφυλλο, σχολιάζεται και μέσω της εικόνας, η οποία παρουσιάζει τα τρία μικρά λυκάκια. Η εμφάνιση των τριών λυκακίων αποτελεί την πρώτη σύσταση των πρωταγωνιστών στο αναγνωστικό κοινό. Στο μέσον της εικόνας απεικονίζονται τα τρία μικρά λυκάκια, με διαφορετικό χρώμα το καθένα, να ξεκουράζονται σε μια σκαλωσιά τρώγοντας το κολατσιό

τους. Με την τοποθέτηση των ηρώων σε ένα περιβάλλον που παραπέμπει σε οικοδομή (σκαλωσιά, κρίνος, τούβλα, μυστρί), γίνεται μια πρώτη αναφορά πως στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας τα λυκάκια προσπαθούν να χτίσουν ένα γερό σπίτι, ενώ το εξώφυλλο αποτελεί το μόνο σημείο ανάπαυσης γι'αυτά, καθώς εντός των σελίδων δεν υπάρχει χρόνος για ξεκούραση, αφού προέχει η κατασκευή ενός γερού σπιτιού, ώστε να εξασφαλίσουν τη σωματική τους ασφάλεια. Χιουμοριστικό στοιχείο, επίσης, αποτελεί το γεγονός πως το λευκό λυκάκι κοιτάζει τον αναγνώστη με χαμόγελο σαν να τον καλωσορίζει.

Οπισθόφυλλο

Το πίσω μέρος του βιβλίου αποτελεί συνέχεια της εικόνας του μπροστινού μέρους. Τα γραπτά στοιχεία που υπάρχουν εδώ δεν έχουν καμία απολύτως σχέση με την εικόνα που βλέπει ο αναγνώστης. Το γραπτό κείμενο περιέχει ορισμένες θετικές κριτικές για το βιβλίο από σημαντικές εφημερίδες παγκοσμίως φήμης, γεγονός που έχει διαφημιστικό σκοπό. Στην εικόνα, ωστόσο, μπορεί κανείς να δει τον Ρούνι-Ρούνι να ανεβαίνει με πονηρό ύφος τη σκάλα κοιτώντας προς το μέρος των τριών λυκακίων, τα οποία παίρνουν αμέριμνα το διάλειμμά τους. Η εικόνα αυτή, από κοινού με την εικόνα του εξωφύλλου, λειτουργεί ως μέσο προϊδεασμού του αναγνώστη για την πλοκή της ιστορίας που θα συναντήσει μέσα στις σελίδες του βιβλίου.

Εικ. 2 Οπισθόφυλλο του βιβλίου «Τα τρία μικρά λυκάκια»

Τα τρία μικρά λυκάκια

- εμφάνιση: με το ξεκίνημα της ιστορίας γίνεται αναφορά στην εξωτερική εμφάνιση των τριών λυκακίων. Αναφέρεται, λοιπόν, το χρώμα του τριχώματός τους, το οποίο είναι διαφορετικό σε κάθε λυκάκι. Το πρώτο είναι άσπρο, το δεύτερο μαύρο και το τρίτο γκριζο, γεγονός που συμφωνεί με την οπτική απόδοσή τους. Επίσης, τα λυκάκια δεν απεικονίζονται φορώντας κάποιο ρούχο, όπως τα γουρουνάκια στην κλασική μορφή του παραμυθιού, διατηρώντας έτσι το ζωώδες στοιχείο τους.

- εκφράσεις προσώπου- χειρονομίες: οι εκφράσεις και οι χειρονομίες που εκτελούν λειτουργούν ως συμπληρωματικά στοιχεία στο γραπτό κείμενο. Στο σύνολο των απεικονίσεών τους, τα λυκάκια αποδίδονται με ουδέτερο ύφος στο πρόσωπό τους, με εξαίρεση τις σκηνές που εμφανίζεται ο Ρούνι-Ρούνι και στο τέλος της ιστορίας, με τη μεταβολή του χαρακτήρα του γουρουνιού από κακό σε καλό. Επομένως, τα λυκάκια απεικονίζονται με ουδέτερο ύφος όταν η μητέρα τους τους λέει ότι πρέπει να χτίσουν το δικό τους σπίτι, όταν συναντούν τα διάφορα ζώα από τα οποία εφοδιάζονται οικοδομικά υλικά, όταν παίζουν και όταν χτίζουν. Αντιθέτως, όταν συνυπάρχουν στην εικόνα με το κακό γουρούνι, απεικονίζονται εκφράζοντας αγωνία, φόβο και έκπληξη και όταν συνυπάρχουν με το καλό πλέον γουρούνι έχουν χαρούμενο ύφος. Κατά συνέπεια, η εικονογράφος επιλέγει να αποδώσει με συναισθήματα τα πρόσωπα των λυκακίων μόνο στις σκηνές όπου εμφανίζεται και το γουρούνι και αυτό ίσως οφείλεται στην επιθυμία να τονώσει την αγωνία του αναγνώστη στις αντίστοιχες στιγμές, αφού μέσω της απόδοσης ανθρώπινων στοιχείων στα ζώα δημιουργείται ένα είδος ταύτισης του αναγνώστη με αυτά και, άρα, τον κάνει να νιώθει μέρος της ιστορίας.

Ο Ρούνι-Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρούνι

- εμφάνιση: ο αρχικά κακός χαρακτήρας της μελετώμενης ιστορίας είναι ένα γουρούνι, το οποίο εικονογραφικά αποτυπώνει πιστά όλα τα χαρακτηριστικά αυτού του ζώου. Έχει ροζ χρώμα στο τρίχωμά του, μυτερά αυτιά, στρογγυλή μουσούδα και στριφογυριστή ουρά. Δεν εμφανίζεται με συγκεκριμένα ενδυματολογικά στοιχεία, όπως ο λύκος στην κλασική μορφή του παραμυθιού.
- εκφράσεις προσώπου- χειρονομίες: σύμφωνα με το γραπτό κείμενο η αναφορά στον ρόλο του γουρουνιού γίνεται κάθε φορά με τον χαρακτηρισμό «Ρούνι-Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρούνι», γεγονός που συμφωνεί με τα οπτικά ερεθίσματα που λαμβάνει ο αναγνώστης όταν βλέπει την εικόνα. Ο ήρωας αυτός, λοιπόν, παρουσιάζεται στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας με πονηρή και θυμωμένη έκφραση στο πρόσωπό του. Ωστόσο, με την ευτυχή κατάληξη της ιστορίας, την στιγμή δηλαδή που το γουρούνι εισπνέει τις μυρωδιές από τα ευωδιαστά λουλούδια, απεικονίζεται με

ήρεμη και χαμογελαστή έκφραση στο πρόσωπό του, στοιχείο που μεταβάλλεται και στο γραπτό κείμενο. Από Ρούνι-Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρούνι προσδιορίζεται πλέον ως θαυμάσιο, καλό γουρούνι. Υπάρχει, επομένως, απόλυτη συμφωνία του γραπτού και του οπτικού σχεδίου.

- **θέση στην εικόνα:** οι θέσεις του γουρουνιού ποικίλουν, ωστόσο μπορούν να κατηγοριοποιηθούν αφού είναι συγκεκριμένες ανά περίπτωση. Αρχικά, υπάρχουν οι σκηνές στις οποίες το γουρούνι εντοπίζει τα λυκάκια και σε αυτές απεικονίζεται σε μακρινή απόσταση και στο πίσω μέρος του σκηνικού, δείχνοντας έτσι την ύπουλη προσέγγισή του, η οποία δεν έχει καλό σκοπό. Έπειτα, υπάρχουν οι σκηνές στις οποίες επιχειρεί να καταστρέψει τα οικοδομήματα και σε αυτές απεικονίζεται πολύ κοντά στον αναγνώστη και μεγαλύτερο σε μέγεθος από τα λυκάκια, δείχνοντας έτσι την δυναμική του υπεροχή σε σχέση με το εκάστοτε οικοδόμημα. Τέλος, στις τελευταίες σκηνές όπου συντελείται η ριζική μεταβολή στον χαρακτήρα του απεικονίζεται στο μέσον της σελίδας και στο ίδιο επίπεδο με τα λυκάκια, αναδεικνύοντας, έτσι, το γεγονός πως πλέον δεν υπάρχει διαχωρισμός των ηρώων σε καλούς και κακούς και πως πλέον όλοι εντάσσονται στην ίδια παρέα.

Η μαμά

Η μητέρα των τριών λυκακίων αναφέρεται μόνο στην αρχή της ιστορίας, όπου και απεικονίζεται. Η ίδια, σύμφωνα με το κείμενο, καλεί μια μέρα τα παιδιά της και τους αναφέρει πως αφού έχουν μεγαλώσει, για τα προσωπικά της δεδομένα, θα πρέπει να χτίσουν το δικό τους σπίτι. Χωρίς να αφήσει περιθώρια στα λυκάκια για κάποια θετική ή αρνητική αντίδραση, τους δίνει άμεσα ευχή με έκδηλη οκνυρία «Άντε στο καλό», δίνοντας τους όμως και τη συμβουλή να προσέχουν τον Ρούνι-Ρούνι, διατηρώντας έτσι κάποια ίχνη στοργής ως μητέρα. Αυτή η έλλειψη της μητρικής στοργής που διαφαίνεται από το κείμενο ενισχύεται και από την εικόνα, στην οποία η μαμά λύκαινα απεικονίζεται καθιστή στο κρεβάτι της να περιποιείται την εξωτερική της εμφάνιση, καθώς φοράει ρολά στα μαλλιά και την ουρά και βάζει με βερνίκι τα νύχια των χεριών της, ενώ είναι περιτριγυρισμένη από τα παιδιά της, που την ακούν με απόλυτη προσοχή, αγωνία και απορία. Δηλώνεται, έτσι, η υποβάθμιση του μητρικού

προτύπου, αφού σε μια τόσο σημαντική στιγμή αποχωρισμού από τα παιδιά της, η μητέρα φαίνεται να αδιαφορεί γι' αυτά και το πώς αυτά θα επιβιώσουν, προσέχοντας αποκλειστικά να φροντίσει για τον καλλωπισμό της. Στην περίπτωση της μητέρας, επίσης, γίνεται η προσθήκη ανθρώπινων στοιχείων, όπως τα ρολά, το βερνίκι, το κρεβάτι και τα υποδήματα. Αυτό οφείλεται στην προσπάθεια απόδοσης ανθρώπινων χαρακτηριστικών, καθώς στο ζωϊκό βασίλειο τα παιδιά ανεξαρτητοποιούνται εκ φύσεως και αυτόματα, ενώ αποτελεί χαρακτηριστικό του πολιτισμού των ανθρώπων να ωθούν τα παιδιά τους προς την ανεξαρτητοποίηση, εφόσον οι ίδιοι οι γονείς το επιθυμούν.

4.3. Λύκε, λύκε, είσαι εδώ;

Το παιδικό βιβλίο με τίτλο «Λύκε, λύκε, είσαι εδώ;» αποτελεί μια ιστορία για έναν μαθητή της Α΄ τάξης, ο οποίος δέχεται εκφοβισμό στο σχολείο από μαθητές μεγαλύτερων τάξεων. Ο συγγραφέας, Β. Κουτσιάρης, διαχειρίζεται με λεπτούς χειρισμούς το θέμα του εκφοβισμού δίνοντας στο έργο του έναν τίτλο που παραπέμπει σε ένα παιδικό τραγούδι, το οποίο συνοδεύεται από παιχνίδι και είναι εμπνευσμένο από τα κλασικά παραμύθια που χρησιμοποιούν τον λύκο ως ζώο που τρομοκρατεί τα υπόλοιπα.

Σύμφωνα με την ιστορία, ένας μαθητής της πρώτης τάξης του δημοτικού, «το γουρουνάκι» διαρκώς κλείνεται στον εαυτό του, με την επιθυμία να περνά απαρατήρητος στο σχολείο. Φοβάται τα μεγαλύτερα παιδιά, τους «λύκους». Το διάλειμμα είναι ο μεγαλύτερός του φόβος, καθώς στη διάρκειά του τα μεγαλύτερα παιδιά τον ψάχνουν για να του πάρουν το φαγητό και να τον κοροϊδέψουν. Έτσι, διαδραματίζεται ένα διαρκές παιχνίδι κρυφτού ανάμεσα στο γουρουνάκι και τους λύκους. Ωστόσο, όταν βρίσκεται μαζί με τους φίλους του αισθάνεται πιο δυνατός και βρίσκει το θάρρος να τους αντιμετωπίσει, ενώ με την πάροδο του χρόνου βρίσκει τη δύναμη να αντιμετωπίσει τον φόβο του.

Κριτική Ανάλυση Παραμυθιού (αφηγηματικός κανόνας)

Σύμφωνα με τον αφηγηματικό κανόνα του Labon παρατηρούνται τα ακόλουθα:

- **Περίληψη:** στην παρούσα ιστορία γίνεται φανερό πως το στάδιο της περίληψης απουσιάζει, καθώς θεωρείται περιττό αφού οι σημαντικές πληροφορίες αναφέρονται στο στάδιο του προσανατολισμού, με το οποίο ξεκινάει η ιστορία.
- **Προσανατολισμός:** αποτελεί το πρώτο στάδιο του αφηγηματικού κανονα με το οποίο εκκινείται η ιστορία. Με τη χρήση του ομοδιηγητικού αφηγητή ξεκινάει η παράθεση πληροφοριών από τον ίδιο τον πρωταγωνιστή. Αρχικά, προσδιορίζεται ο χρόνος «το ξυπνητήρι χτυπάει», «ώρα για σχολείο», άρα η αφήγηση της ιστορίας ξεκινάει με το πρωινό ξύπνημα, πριν ο πρωταγωνιστής ξεκινήσει να πηγαίνει στο σχολείο. Παράλληλα, γίνεται κατανοητός ο τόπος που λαμβάνει χώρα η πλοκή, ο οποίος είναι το δωμάτιο του ήρωα «ξανακοιμάμαι», «η μαμά ανοίγει την πόρτα», «μην ξεχάσεις να ανοίξεις τα παντζούρια». Αναφορικά με τον πρωταγωνιστή, από τα αναφερόμενα στοιχεία του προσανατολισμού γίνεται κατανοητό πως είναι ένας μαθητής που τον διακατέχει ο φόβος. Από νωρίς, λοιπόν, γίνεται νύξη στο στοιχείο του φόβου, από το οποίο αφορμίζεται ο πρωταγωνιστής και ξεκινάει να αφηγείται την προσωπική του εμπειρία. Τέλος, γίνεται αναφορά στην αιτία του φόβου του που τον προκάλεσαν δύο λύκοι, όταν τον τρόμαξαν μόλις εκείνος άνοιξε τα παντζούρια.
- **Εξέλιξη δράσης:** η εξέλιξη της δράσης έχει ήδη ξεκινήσει να εκτυλίσσεται, πριν ακόμα από την εκκίνηση της αφήγησης, όταν δηλαδή οι δύο λύκοι τρόμαξαν κάποιες μέρες πριν τον μαθητή. Εκείνη ήταν η στιγμή που ο μικρός ήρωας άρχισε να φοβάται και ξεκίνησαν οι περιπέτειες στην καθημερινότητά του, η οποία συνεχίστηκε κατ'αυτόν τον τρόπο και τις επόμενες ημέρες. Αναλυτικότερα, σε όλο το στάδιο της εξέλιξης της δράσης ο αφηγητής αναφέρεται στην ψυχολογική κατάσταση που προκάλεσε αυτό το συμβάν με την παράλληλη παράθεση γεγονότων («όταν βεβαιωθώ πως κανένας δεν είναι έξω, παίρνω μια βαθιά ανάσα»). Κάθε πρωί ο μαθητής- γουρουνάκι (όπως γίνεται κατανοητό από την εικονογράφηση) ανοίγει προσεκτικά τα παντζούρια μέχρι να βεβαιωθεί πως δεν κρύβεται κάποιος λύκος από πίσω. Ωστόσο, δε μένει για πολύ εκεί γιατί γνωρίζει πως είναι η ώρα που περνάνε από έξω πολλοί λύκοι, αφού είναι η ώρα

που πάνε σχολείο. Στη συνέχεια, εύχεται να μην πήγαινε στο ίδιο σχολείο με τις μεγαλύτερες τάξεις, άρα γίνεται κατανοητό πως ο ίδιος είναι μαθητής της πρώτης τάξης του δημοτικού και διευκρινίζεται πως οι λύκοι είναι παιδιά των μεγαλύτερων τάξεων. Έπειτα, ακολουθεί η παράθεση επιπλέον πληροφοριών, όπως η σύσταση της τάξης του, η οποία περιλαμβάνει άλλα δύο γουρουνάκια, επτά κατσικάκια, δύο ποντικάκια, μία χελώνα και μία κοτούλα. Θα μπορούσε να ειπωθεί πως το σημείο αυτό αποτελεί μια παρένθεση που δεν εντάσσεται στα στοιχεία που απαρτίζουν την εξέλιξη της δράσης. Τα διαλείμματα, επίσης, αποτελούν την ώρα κατά την οποία το γουρουνάκι κρύβεται, αφού οι λύκοι των μεγαλύτερων τάξεων τον ψάχνουν για να του πάρουν το φαγητό και αυτό τους το δίνει για να τον αφήσουν ήσυχο. Κάποιες άλλες φορές, οι λύκοι απευθύνονται σε αυτό με διάφορα προσβλητικά σχόλια όπως «μπριζολάκι», «σας μυρίζει τίποτα;», «αδυνάτισες ή μου φαίνεται;», κ.α. Όλη αυτή η συμπεριφορά απέναντί του κάνει το γουρουνάκι να κάνει αδέξιες κινήσεις, οι οποίες το κάνουν να νρέπεται ακόμα περισσότερο. Χρησιμοποιεί διάφορες δικαιολογίες για να μην πηγαίνει στο σχολείο, όμως αυτές δεν αρκούν για να αποφεύγει τους λύκους για πολύ καιρό. Τον απείλησαν να μην το πει στη δασκάλα, οπότε ούτε και αυτό αποτελεί λύση. Όλα αυτά μέχρι την στιγμή που άρχισε να γίνεται ομάδα με τους υπόλοιπους συμμαθητές του, οι οποίοι τον υπερασπίζονται και, έτσι, άρχίζει να νιώθει αρκετά δυνατό ώστε να τους αντιμετωπίσει.

- Αποτελέσματα: Η ισορροπία, λοιπόν, ανακτάται όταν αρχίζει να δένεται συναισθηματικά με τους υπόλοιπους συμμαθητές του και σαν ομάδα έχουν αρκετή δύναμη ώστε να αντισταθούν στον εκφοβισμό των μαθητών των μεγαλύτερων τάξεων. Επίσης, αποφάσισαν να μιλήσουν και στη δασκάλα τους, ένα επιπλέον στοιχείο που εξαλείφει τον φόβο του και ενισχύει την ισορροπία τόσο στην πλοκή της ιστορίας όσο και στη συναισθηματική κατάσταση του πρωταγωνιστή. Οι προσπάθειες των λύκων να τον τρομάξουν δεν σταμάτησαν αμέσως, το γουρουνάκι, ωστόσο, είχε το σθένος να τους αντιμετωπίσει και έτσι οι απειλές και οι προσβλητικές συμπεριφορές περιορίστηκαν.

- Αξιολόγηση: το στάδιο της αξιολόγησης καταλαμβάνει μεγάλο μέρος μέσα στην ιστορία, καθώς σε διάφορα διάσπαρτα σημεία της αφήγησης εντοπίζονται οι στάσεις και τα συναισθήματα του αφηγητή, ο οποίος στην προκειμένη περίπτωση είναι και ο πρωταγωνιστής. Το μέγεθος που καταλαμβάνει η αξιολόγηση αιτιολογείται από τον κεντρικό θεματικό άξονα της ιστορίας, που είναι ο σχολικός εκφοβισμός, φυσικό επακόλουθο του οποίου είναι η αναφορά στις συναισθηματικές καταστάσεις των πρωταγωνιστών. Επομένως, στην αρχή γίνεται αναφορά στο συναίσθημα του φόβου, της ντροπής, του δισταγμού, στην ανάγκη να πει ψέματα για να προστατευτεί και στην απογοήτευσή του από τον εκπαιδευτικό θεσμό του σχολείου, συναισθηματικές καταστάσεις που αντικαθιστώνται από τα συναισθήματα της εσωτερικής δύναμης, της περιφάνειας, του θάρρους και της αλληλοϋποστήριξης όταν ένιωσε πως ανήκει σε μια ομάδα που τον υπερασπίζεται.
- Κλείσιμο: το στάδιο του κλεισίματος επέρχεται με τη φράση «Τελικά μου αρέσει το σχολείο. Τελεία και παύλα!». Με το συμπερασματικό επίρρημα τελικά γίνεται έκδηλη η κατάληξη του πρωταγωνιστή σε ένα οριστικό συμπέρασμα, το οποίο προέκυψε μετά από μεγάλη διαδικασία σκέψης κατά τη διάρκεια των περιπετειών του. Επίσης, το επίρρημα αυτό αποτελεί τον διάυλο επικοινωνίας ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν, αφού γίνεται κατανοητό πως αρχικά δεν του άρεσε το σχολείο, όμως «τελικά» του αρέσει και αυτό είναι ένα οριστικό συμπέρασμα που διεξάγεται έπειτα από πολλές αναθεωρήσεις, ένα συμπέρασμα που δεν πρόκειται να τεθεί ξανά υπό αμφισβήτηση, γεγονός που φανερώνεται από τη χρήση της φράσης «τελεία και παύλα!».

Πολυτροπικότητα

Προσεγγίζοντας το κείμενο πολυτροπικά, μπορεί κανείς να διακρίνει πως εκτός από το γραπτό κείμενο, το οποίο αποτελεί μια εξομολόγηση για τους φόβους ενός μικρού μαθητή, η ολοσέλιδη εικονογράφηση της Α. Κονταίου δεν υπακούει μόνο πιστά τα λεγόμενα του κειμένου, αλλά αποδίδει το νόημά του σχεδιάζοντας εικόνες με βαθύ νόημα και

συμβολισμούς. Η αποτύπωση των συναισθημάτων, στα οποία βασίζεται το γραπτό κείμενο, γίνεται ακόμα πιο αντιληπτή μέσα από την εικόνα.

Πιο συγκεκριμένα:

Εξώφυλλο

Ξεκινώντας από το εξώφυλλο, η ολοσέλιδη εικονογράφηση διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο και

Εικ. 3 Εξώφυλλο από το βιβλίο
«Λύκε, λύκε, είσαι εδώ;»

συνυπάρχει με κάποιες λιγιστές γραπτές αναφορές. Παράλληλα, έχει αινιγματική λειτουργία, καθώς παρουσιάζει μόνο ένα πρόσωπο που αποδίδεται με έντονο το συναίσθημα του φόβου και δημιουργείται έτσι η περιέργια στον αναγνώστη να διαβάσει το κείμενο για να κατανοήσει την έκφρασή αυτού του παιδιού, που μπορεί να αποκαρδιώσει όποιον την αντικρύσει. Απεικονίζεται, λοιπόν, ένα μικρό παιδί, το οποίο, σύμφωνα με τις εκφράσεις του προσώπου του, είναι λυπημένο. Τα συνοφρυωμένα φρύδια εκδηλώνουν την στεναχώρια του, τα γαλανά μάτια που κοιτάζουν προς το πλάι κάνουν φανερή την αγωνία του μήπως έρθει κάποιος ή κάτι και τον τρομάξει και, άρα, διαφαίνεται το στοιχείο του

φόβου και τα χείλη που έχουν καθοδική κλήση εκφράζουν την έντονη λύπη του. Επίσης, εντύπωση κάνει η προσθήκη του αποκρίατικού στοιχείου της μύτης γουρουνιού, μια εικονογραφική προσέγγιση που έχει ως στόχο να αποδώσει συμβολικά στο παιδί το ρόλο του γουρουνιού, τον ρόλο δηλαδή του θύματος, σύμφωνα με το κλασικό παραμύθι. Παράλληλα, το παιδί φοράει ένα σκουρόχρωμο παλτό και ένα σκουφί σαν να θέλει να κρυφτεί και να περάσει απαρατήρητο. Επιπλέον, πίσω από το παιδί μπορεί κανείς να παρατηρήσει τη σκιά ενός λύκου με το ανοιχτό του στόμα και τα κοφτερά του δόντια. Επομένως, υποδηλώνεται με αυτό το μέσο η αιτία του φόβου του παιδιού, που είναι ένας επίσης γνωστός συμβολισμός από τα κλασικά παραμύθια, ο ρόλος του θύτη που ασκεί ο λύκος. Τέλος, η χρήση των σκούρων μπλε χρωμάτων ενισχύει το κλίμα φόβου στην ατμόσφαιρα, καθώς δίνει την αίσθηση του σκοταδιού. Το σκοτάδι αποτελεί για πολύ κόσμο αιτία φόβου, γιατί δεν υπάρχει ορατότητα

και, επομένως, έλεγχος για τα τριγύρω δρώμενα. Σε σχέση με το πλάνο του παιδιού και τη θέση του στην εικόνα, αυτό βρίσκεται στο κέντρο ενώ αποδίδεται με κοντινό το πρόσωπό του στο κέντρο του εξωφύλλου, γεγονός που αποσκοπεί στην απόδοση του στοιχείου του φόβου, το οποίο κυριαρχεί και στο εσωτερικό του βιβλίου.

Αναφορικά με το γραπτό κείμενο, στο εξώφυλλο αναφέρονται τα ονόματα του συγγραφέα, της εικονογράφου και του εκδοτικού οίκου, ενώ ψηλά στη σελίδα, με μεγάλα, λευκά γράμματα και με μια πιο παιχνιδιάρικη γραμματοσειρά υπάρχει ο τίτλος του βιβλίου «Λύκε, λύκε, είσαι εδώ;» Ο τίτλος του κειμένου είναι τα λόγια που λέει το παιδί, απευθυνόμενο στην αιτία του φόβου του, η σκιά του οποίου απεικονίζεται στο εξώφυλλο, πίσω από το παιδί. Επίσης, ο τίτλος αποτελεί στοιχείο διακειμενικότητας, καθώς παραπέμπει στο γνωστό παιχνιδοτράγουδο και χρησιμοποιείται έτσι ως μέσο εξοικείωσης με το αναγνωστικό κοινό των παιδιών. Η χρήση της παιχνιδιάρικης γραμματοσειράς κάνει κατανοητό πως αυτό που αναγράφεται είναι τα λεγόμενα κάποιου παιδιού και δεν χρησιμοποιείται απλώς για αισθητικούς λόγους.

Παιδί-γουρουνάκι

- εμφάνιση: η σύσταση του πρωταγωνιστή με το κοινό γίνεται ενώ αυτό βρίσκεται αγουροξυπνημένο μέσα στο κρεβάτι, τυλιγμένο με το πάπλωμά του και κουλουριασμένο μέσα σε αυτό. Η εικόνα αυτή δεν παραπέμπει, όμως, σε ένα νυσταγμένο παιδί που απλά επιθυμεί να παραμείνει στη ζεστασιά του κρεβατιού του, αλλά όπως γίνεται κατανοητό και μέσα από τον εξομολογητικό τόνο των όσων λέει, σε ένα παιδί φοβισμένο που διστάζει να αδράξει τη μέρα, εξαιτίας του εκφοβισμού που έχει υποστεί από τα μεγαλύτερα παιδιά του σχολείου του. Στις υπόλοιπες σελίδες του βιβλίου, όπου αφηγείται τα διάφορα σκηνικά εκφοβισμού, το παιδί φοράει ένα σκούρο μπλε παλτό με λευκά αστεράκια και ένα σκουφί με μπλέ και πράσινες ρίγες, ενδυματολογικά στοιχεία που, όπως προαναφέρθηκε, κάνουν έκδηλη την προσπάθεια του παιδιού να είναι απαρατήρητο. Επίσης, στη μύτη του φοράει μια αποκριατική μύτη γουρουνιού, καλλιτεχνικό τέχνασμα που συμβολίζει το ρόλο του παιδιού ως θύμα.

Ωστόσο, στις τελευταίες σελίδες, όπου το παιδί αναφέρει ότι έχει αποκτήσει φίλους και έχουν γίνει μια δυνατή ομάδα αρκετά δυνατή ώστε να αντιστέκεται στις απειλές και προσβολές των λύκων, η μάσκα απουσιάζει από το πρόσωπό του και γίνεται κατανοητό πως με την πάροδο του χρόνου το παιδί ξεπερνάει τους φόβους του.

- εκφράσεις προσώπου-χειρονομίες: στο μεγαλύτερο μέρος του κειμένου το παιδί κάνει λόγο για τους φόβους του, την αγωνία του και τον δισταγμό του, στοιχεία που ενισχύονται και μέσα από την εικόνα, όπου τα εκφραστικά γαλάζια μάτια του κοιτούν διαρκώς δεξιά και αριστερά και τα συνοφρυωμένα του φρύδια δείχνουν μια ακατάπαυστη ανησυχία. Στις σελίδες αυτές, παρουσιάζεται να κρύβεται μίσω από ογκώδη αντικείμενα ή κουλουριασμένο στο πάτωμα. Ωστόσο, η στάση του σώματός τους και οι εκφράσεις του, όταν αρχίζει να ανακτάται η ισορροπία στην καθημερινότητά του, μεταβάλλεται. Είναι πιο καμαρωτό, επιδεικνύοντας μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση, δεν χαμογελάει αλλά τα φρύδια του και το στόμα του έχουν ουδέτερη έκφραση.
- θέση στην εικόνα: το παιδί στις δύο πρώτες εικόνες βρίσκεται στα πλαϊνά τμήματα της εικόνας αλλά σε κοντινό πλάνο και αυτό γιατί στις δύο αυτές σελίδες αναφέρεται στα συναισθήματα που του έχει προκαλέσει η συμπεριφορά των μεγαλύτερων παιδιών. Αντίθετα, στις υπόλοιπες εικόνες απεικονίζεται σε διάφορες γωνίες των σελίδων, σε μικρό μέγεθος και καταλαμβάνοντας μικρό χώρο στην εικόνα, γεγονός που οφείλεται στο ότι σε αυτές τις σελίδες μιλά για τα περιστατικά εκφοβισμού και, έτσι, η εικονογράφος αφήνει να φανεί πόσο μικρός και αδύναμος αισθάνεται ο ήρωας απέναντι σε αυτά που του συμβαίνουν. Προς στο τέλος της ιστορίας τα πλάνα γίνονται και πάλι πιο κοντινά, επικεντρώνονται δηλαδή στο παιδί, το οποίο πλέον αναφέρεται και πάλι στα συναισθήματά του, τα οποία είναι πλέον πιο θετικά.

Λύκοι

- εμφάνιση: στην παρούσα ιστορία οι λύκοι έχουν πάρει τον ρόλο του θύτη, στοιχείο που απορρέει από τα κλασικά παραμύθια. Αρχικά, οι λύκοι αποδίδονται με τη ρεαλιστική τους μορφή, με μαύρο τρίχωμα, μυτερά αυτιά και μουσούδα, καθώς ο μικρός ήρωας

της ιστορίας τους αντιμετωπίζει ως το πραγματικό άγριο ζώο, που δεν μπορεί να ελέγξει τα ζωώδη του ένστικτα. Στη συνέχεια, οι λύκοι απεικονίζονται να περιτριγυρίζουν το παιδί, όμως αυτή τη φορά δεν γίνεται προσπάθεια για τη ρεαλιστική απόδοσή τους, αλλά απεικονίζονται σαν να φορούν αποκριάτικη στολή λύκου, ενώ παράλληλα αχνοφαίνονται τα πρόσωπά τους. Προχωρώντας στις σελίδες, εξακολουθεί να υφίσταται η αποκριάτικη αμφίεση των λύκων, αλλά τα πρόσωπά τους φαίνονται ξεκάθαρα, όπως και τα ρούχα τους. Στο τέλος, με την καταπολέμηση του φόβου του παιδιού απέναντι στους λύκους, αυτοί απεικονίζονται απογοητευμένοι κρατώντας την στολή του λύκου στα χέρια τους. Η σταδιακή αυτή αποκάλυψη των πραγματικών προσώπων των λύκων λειτουργεί ενισχυτικά στο γραπτό κείμενο, σύμφωνα με το οποίο το παιδί σταδιακά αρχίζει να αντιμετωπίζει τον φόβο του. Επίσης, η αμφίεση αυτή αναδεικνύει και το γεγονός πως οι λύκοι είναι και αυτοί παιδιά με συναισθήματα, ωστόσο φορούν την στολή του σκληρού εκφοβιστή για να επιδείξουν την ανωτερότητά τους απέναντι στους μικρότερους.

- εκφράσεις προσώπου-χειρονομίες: σε σχέση με τις εκφράσεις προσώπου, στην αρχή αχνοφαίνονται αφού τις καλύπτουν οι στολές, όμως είναι διακριτό το ειρωνικό χαμόγελό τους. Ακολουθώς, όταν αποκαλύπτονται τα πρόσωπά τους διαφάνεται η επιθετικότητα στην έκφρασή τους, με συνοφρυωμένα φρύδια και ειρωνικά χαμόγελα. Αντίθετα, προς το τέλος της ιστορίας που αποκαλύπτονται ολόκληροι είναι ολοφάνερη η απογοήτευσή τους, όπως φαίνεται και από την στάση τους σώματός τους με σταυρωμένα χέρια.

5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Είναι γεγονός πως τα κλασικά παραμύθια έχουν εξελιχθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε με την πάροδο των ετών φαίνεται πως προσαρμόζονται σε διάφορους πολιτισμούς, γενιές και την ευρύτερη κοινωνική, πολιτισμική και πολιτική τάση αυτών. Οι συγγραφείς έχουν ανανεώσει πολλές φορές τα κλασικά παραμύθια με εκδοχές όπου προστίθενται νέα στοιχεία, προκαλώντας έτσι ανατροπή στην παράδοση, όπως παρατηρήθηκε στο

μελετώμενο δείγμα της παρούσας έρευνας. Επιπρόσθετα, οι ανανεωμένες εκδοχές των κλασικών παραμυθιών πραγματοποιούν κοινωνική αναφορά, καθώς αντικατοπτρίζουν τις κοινωνικές αξίες και προβληματισμούς της σύγχρονης εποχής, όπως για παράδειγμα η χρήση του ρόλου του γουρουνιού και του λύκου για την καταπολέμηση του σχολικού εκφοβισμού.

Παράλληλα, σε ορισμένες περιπτώσεις φαίνεται πως στις νέες εκδοχές, παρά τη διατήρηση των αρχικών χαρακτήρων, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στο βασικούς (λύκος, γουρούνι), ώστε μέσω της οικειότητας που υπάρχει ήδη με αυτούς να γίνει άμεση νύξη στο κυρίως ζήτημα, που τίθεται εκ νέου. Για παράδειγμα, στην περίπτωση των τριών λυκακίων παρατηρείται η αναστροφή των βασικών ρόλων του καλού και του κακού, ενώ στο «Λύκε λύκε, είσαι εδώ» έχοντας την εξοικείωση ο αναγνώστης με το ποιός είναι ο καλός και ο κακός, εισάγεται κατευθείαν στο βασικό ζήτημα της ιστορίας, που είναι ο φόβος του μικρού παιδιού και η καταπολέμησή του. Συνολικά, η εξέλιξη των κλασικών παραμυθιών αποτελεί μια αντανάκλαση των κοινωνικών μεταβολών και αξιών της κάθε περιόδου.

Γενικότερα, στις μελετώμενες ιστορίες παρατηρείται η επικράτηση της τάσης αντανάκλασης της διαφορετικότητας και της ενδυνάμωσης των ηρώων. Μελετώντας την εξελικτική πορεία των παραμυθιών φαίνεται ότι τονίζεται η αναξαρτησία, η δύναμη και η αυτοπεποίθηση των κεντρικών χαρακτήρων. Επίσης, παίρνοντας ως αφορμή το κλασικό παράδειγμα, στη σύγχρονη εκδοχή γίνεται αναφορά σε ψυχολογικά ζητήματα και, πιο συγκεκριμένα, εξερευνώνται συναισθηματικά και ψυχολογικά θέματα όπως ο φόβος, η ανησυχία και ο εσωτερικός αυτοσχεδιασμός.

Προχωρώντας στη σύγκριση των παραμυθιών με βάση τον βασικό θεματικό τους άξονα, προκύπτουν κάποιες αντιθέσεις παρά τις ομοιότητες που υπάρχουν στον κεντρικό κορμό της ιστορίας. Αναλυτικά, στην περίπτωση των τριών γουρουνακίων, μετά από προτροπή της μητέρας τους, αυτά ξεκινούν να χτίζουν τα σπίτια τους κατά

μόνας, ενώ τονίζεται η αφέλεια των δύο αδερφών να κατασκευάσουν τα σπίτια τους με ευτελή υλικά, σε αντίθεση με τον τρίτο αδερφό που κατασκευάζει ένα ανθεκτικό σπίτι με ισχυρά οικοδομικά υλικά. Στη συνέχεια, αποδεικνύεται η κακή κατασκευή των σπιτιών των δύο γουρουνακίων, καθώς ο λύκος, που εκπροσωπεί τον κακό ρόλο, τα γκρεμίζει με μεγάλη ευκολία. Εν τέλει, τα δύο γουρουνάκια βρίσκουν καταφύγιο στο σπίτι του τρίτου αδερφού, ο οποίος έξυπνα σκεπτόμενος αντιμετωπίζει επιτυχώς και την τελευταία προσπάθεια του λύκου να τα βρει και να τα καβροχθήσει, κόβοντας την πρόσβαση από την καμινάδα, μέσω της φωτιάς που άναψαν στο τζάκι. Έτσι, πήρε φωτιά η ουρά του λύκου, ο οποίος καταλήγει να το βάζει στα πόδια. Επομένως, το παραμύθι τελειώνει με το ηθικό δίδαγμα της τιμωρίας για τον κακό ρόλο. Όποιος, δηλαδή, έχει απρεπή συμπεριφορά και επιδιώκει το κακό του διπλανού του δέχεται κάποια ποινή, ενώ όποιος συμπεριφέρεται καλά «ζει καλά».

Συνεχίζοντας με την εκδοχή του Ευγένιου Τριβιζά, προκύπτει μια αντίστροφη ιστορία, η οποία σατυρίζει την κλασική και απενοχοποιεί τον καθιερωμένο ρόλο του κακού λύκου, θέλοντας να δείξει πως ο καθένας θα μπορούσε να λάβει τον ρόλο του κακού μέσω της κακής συμπεριφοράς, με την έννοια της μη αποδεκτής συμπεριφοράς με βάση τους κοινωνικούς κανόνες που έχουν τεθεί. Στην ιστορία, λοιπόν, αυτήν τη φορά πρωταγωνιστούν τρία λυκάκια, τα οποία και πάλι μετά από προτροπή της μητέρας τους αναγκάζονται να φτιάξουν το δικό τους σπίτι. Η διαφορά σε αυτήν την περίπτωση έγκειται στο γεγονός πως τα λυκάκια προσπαθούν να κατασκευάσουν ένα κοινό σπίτι, ενώ παράλληλα δηλώνεται η προσπάθεια να φτιάξουν ένα γερό σπίτι, αφού χρησιμοποιούν όλο και πιο ισχυρά οικοδομικά υλικά. Βέβαια, σε αυτήν την εκδοχή εντοπίζουν τυχαία τα υλικά περνώντας στον δρόμο και συναντώντας κάποια ζώα που τα διαθέτουν, επομένως δεν είναι δυνατό να χαρακτηρίσει κανείς έξυπνα ή αφελή τα λυκάκια. Ωστόσο, αυτό ίσως οφείλεται στο γεγονός πως ο συγγραφέας θέλει να δώσει έμφαση στο υλικό των λουλουδιών, το οποίο παρά την αδυναμία του ως οικοδομικό υλικό καταφέρνει να σώσει τα λυκάκια. Επίσης, αναφορικά με τον κακό ρόλο που εκπροσωπείται από το γουρούνι, φαίνεται πως δρα με οξυδέρκεια και πονηριά, καθώς

δεν παύει να καταστρέφει τα σπίτια που φτιάχνουν τα λυκάκια με ευρηματικούς τρόπους. Χρήζει αναφοράς, όμως, το γεγονός πως η κάθαρση του αναγνώστη σε αυτήν την εκδοχή έρχεται μέσα από την αλλαγή του χαρακτήρα του γουρουνιού, το οποίο γίνεται καλό και καταλήγει να συμβιώνει ειρηνικά με τα λυκάκια. Συνεπώς, σε αντίθεση με την περίπτωση της ποινής που προκύπτει στην κλασική εκδοχή, εδώ το ηθικό δίδαγμα είναι πως όταν κάποιος συμπεριφέρεται σωστά και δεν επιδιώκει να βλάψει τον συνάνθρωπό του τότε μπορεί να είναι κοινωνικά αποδεκτός.

Η τρίτη και πιο μοντέρνα εκδοχή, με το «Λύκε λύκε, είσαι εδώ», δεν πατάει πάνω στον βασικό κορμό πλοκής της κλασικής ιστορίας, χρησιμοποιεί όμως τον καθιερωμένο ρόλο του θύματος, που υποδύεται το γουρούνι, και τον κακό ρόλο του θύτη, που υποδύονται οι λύκοι. Επομένως, σε αυτήν την περίπτωση ο συγγραφέας διατηρεί τον ρόλο του καλού και του κακού από τα συγκεκριμένα ζώα, θέλοντας να εκμεταλλευτεί την προϋπάρχουσα οικειότητα του αναγνώστη με αυτήν τη συνθήκη. Επίσης, πρόκειται για μια ιστορία που βασίζεται στον συναισθηματικό κόσμο ενός μικρού παιδιού που πέφτει θύμα σχολικού εκφοβισμού, οπότε επικεντρώνεται στη διαδικασία σκέψης στην οποία υποβάλλεται ένα παιδί κατά τη διάρκεια μιας τέτοιας εμπειρίας. Παράλληλα, η ιστορία αποτελεί κυρίως έναν εσωτερικό μονόλογο του γουρουνιού, γεγονός που σημαίνει πως δεν υπάρχει μηδενική εστίαση, όπως στις άλλες δύο περιπτώσεις, αλλά ο αναγνώστης μπορεί και ακούει τη φωνή του γουρουνιού σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας. Τέλος, σε σχέση με την κατάληξη της ιστορίας και του τρόπου με τον οποίο επέρχεται η κάθαρση του αναγνώστη, στην εκδοχή αυτή ο κακός ρόλος του λύκου αντιμετωπίζεται με την ψυχική δύναμη που αποκτά το γουρούνι και, άρα, δεν έχουμε ούτε την ποινή, όπως στην πρώτη περίπτωση, ούτε τη μεταβολή του χαρακτήρα για χάρη της κοινωνικής αποδοχής, όπως στη δεύτερη περίπτωση. Επομένως, η παρούσα αποτελεί τη μόνη εκδοχή όπου αλλάζει το ίδιο το θύμα και καταφέρνει να καταπολεμήσει τον θύτη με προσωπική προσπάθεια, θέληση και ψυχική δύναμη.

Αναφορικά με τις παρατηρήσεις που πραγματοποιήθηκαν μετά τη χρήση των εργαλείων κριτικής ανάλυσης λόγου, τον αφηγηματικό κανόνα και την πολυτροπική μελέτη, μπορεί να ειπωθεί πως εντοπίζονται επίσης κάποιες σημαντικές διαφορές μεταξύ των ιστοριών. Αρχικά, σε σχέση με τον αφηγηματικό κανόνα παρατηρείται πως στην περίπτωση των τριών γουρουνακίων προκύπτει αυστηρή τήρηση όλων των εφαρμογών του κανόνα, με τη σειρά μάλιστα που τις προτείνει και ο Labov. Στην περίπτωση των τριών λυκακίων, ο συγγραφέας ενσωματώνει τον προσανατολισμό στην περίληψη και δεν υπάρχει ξεκάθαρος διαχωρισμός μεταξύ αυτών των δύο. Στην πιο σύγχρονη εκδοχή, από την άλλη, η πλοκή προχωράει πολύ πιο ελεύθερα, χωρίς να συμπεριλαμβάνονται συγκεκριμένες εφαρμογές του κανόνα, να υπάρχουν διάφορες εφαρμογές διάσπαρτες μέσα στο κείμενο, ενώ παράλληλα παρατηρείται πως και πάλι προκύπτει μια ενιαία και αρμονική ιστορία.

Επιπρόσθετα, σημαντικές παρατηρήσεις προκύπτουν σε σχέση με το σκέλος του κλείσιματος στις τρεις ιστορίες. Στην παραδοσιακή εκδοχή το κλείσιμο γίνεται με τη κλασική φράση «και ζήσαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα» και επιτυγχάνεται κατ'αυτόν τον τρόπο ο διάυλος επικοινωνίας ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν που επιχειρείται στο κλείσιμο, σύμφωνα με τον Labov. Στην εκδοχή του Ευγένιου Τριβιζά, το κλείσιμο δεν παρεκκλίνει αρκετά από την κλασική έκφραση, όμως είναι έκδηλη η προσωπική πινελιά του συγγραφέα και η προσαρμογή της συγκεκριμένης φράσης στα δεδομένα της συγκεκριμένης ιστορίας («και ζήσανε από τότε όλοι μαζί, το θαυμάσιο καλό γουρούνι και τα τρία μικρά λυκάκια»). Τέλος, στην πιο σύγχρονη εκδοχή φαίνεται πως υπάρχει μεγάλη απόκλιση από την κλασική έκφραση, καθώς με τη φράση «τελικά μου αρέσει το σχολείο. Τελεία και παύλα!» υπάρχει μεν η σύγκριση του παρελθόντος με το παρόν, όπως αναφέρει και ο Labov, ότι δηλαδή παλιά δεν του άρεσε το σχολείο τελικά όμως του αρέσει, δεν υπάρχει όμως καμία σχέση με τη φράση που έχει χρησιμοποιηθεί σε όλα τα δημοφιλή κλασικά παραμύθια.

Μετά τη μελέτη της πολυτροπικότητας των παραμυθιών διαπιστώνεται πως υπάρχει επίσης μια εξελικτική πορεία που φανερώνει τη σταδιακή επέλαση της ελευθερίας του εικονογράφου, αυτήν τη φορά, να προσθέσει και δικές του πινελίες στην ιστορία. Πιο αναλυτικά, στα τρία γουρουνάκια είναι φανερό πως υπάρχει αυστηρή και άμεση σχέση της εικόνας με το κείμενο και η ιστορία συνοδεύεται από λίγες σελίδες, οι οποίες απεικονίζουν με ολοσέλιδο σχέδιο βασικές σκηνές της πλοκής. Προχωρώντας στα χρόνια και φτάνοντας στην εκδοχή των τριών λυκακίων, παρατηρείται σαφώς μια πολύ πλούσια και πολυσέλιδη εικονογράφηση, με τον εικογράφο να συμφωνεί ολόπλευρα με το κείμενο, να παρέχει και την παραμικρή λεπτομέρεια στο αναγνωστικό κοινό μέσω του σχεδίου του και να αποδίδει με μεγάλη μαεστρία κινήσεις, συναισθήματα και διάφορες πληροφορίες, σημαντικές για την εξέλιξη και κατανόηση του κειμένου. Τέλος, στην πιο πρόσφατη εκδοχή που μελετήθηκε φαίνεται πως η ολοσέλιδη εικονογράφηση της Α. Κονταίου δεν υπακούει μόνο πιστά τα λεγόμενα του κειμένου, αλλά αποδίδει το νόημά του σχεδιάζοντας εικόνες με βαθύ νόημα και συμβολισμούς. Η αποτύπωση των συναισθημάτων, στα οποία βασίζεται το γραπτό κείμενο, γίνεται ακόμα πιο αντιληπτή μέσα από την εικόνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αναγνωστόπουλος, Β. & Δελώνης, Α. (1984). *Παιδική Λογοτεχνία και Σχολείο*. Αθήνα: Πατάκη.

Αρχάκης, Α. (2014). Αφηγηματικά είδη. Στο Γεωργαλίδου, Σηφιανού, Τσάκωνα (επιμ.). *Ανάλυση Λόγου: Θεωρίες και Εφαρμογές*. σ.σ. 441-478. Αθήνα: Νήσος.

Γαλανοπούλου, Ε. (2022). *Αναπαραστάσεις των ρόλων των δύο φύλων σε παιδικά κλασικά παραμύθια: Κριτική Ανάλυση Λόγου και Κριτικός Γραμματισμός στην Α΄ Δημοτικού*. (Διπλωματική εργασία). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. <https://apothesis.eap.gr/archive/item/72722>

Γερακινάκη, Χ. (2019). *Ο διδακτισμός στη σύγχρονη παιδική λογοτεχνία*. Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

<http://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/1333/%ce%93%ce%b5%cf%81%ce%b1%ce%ba%ce%b9%ce%bd%ce%ac%ce%ba%ce%b7%20%ce%a7%cf%81%cf%85%cf%83%ce%bf%cf%8d%ce%b%ce%b1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Γιαννακοπούλου, Α., Δρούγκας, Α., Μέξη, Ε. & Μητρόπαπα, Ε. (2010, Μάιος 7-9). *Μαθαίνω πώς να μαθαίνουν οι μαθητές ενός διαπολιτισμικού Νηπιαγωγείου να αξιοποιούν τον πλούτο των λαϊκών παραμυθιών των πολιτισμικών ομάδων του* [Πρακτικά Συνεδρίου]. Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010.

http://www.elliepek.gr/documents/5o_synedrio_eisigiseis/Giannakopoulou_Drougas_Meksi_Mitropapa.pdf

Γιαννικοπούλου, Α. (2008). *Το σύγχρονο εικονογραφημένο βιβλίο. Στη χώρα των χρωμάτων*. Αθήνα: Παπαδόπουλος.

Δελώνης, Α. (1991). *Βασικές Γνώσεις για το Παιδικό και Νεανικό Βιβλίο*. (2^η έκδοση). Αθήνα: Σύγχρονο Σχολείο.

Κανατσούλη, Μ. (2002). *Εισαγωγή στη Θεωρία και Κριτική της Παιδικής Λογοτεχνίας*. Θεσσαλονίκη UNIVERSITY STUDIO PRESS.

Καραγιαννάκη, Ε. (2016). *Από την Κριτική Ανάλυση Λόγου στην ανάπτυξη του Κριτικού Γραμματισμού: Μία διδακτική πρόταση αξιοποίησης των κλασικών παραμυθιών στο γλωσσικό μάθημα, σε μαθητές/τριες της Α΄ τάξης δημοτικού*. (Διπλωματική Εργασία). Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. <https://dspace.uowm.gr/xmlui/handle/123456789/235>

Κρουστάλλη, Ο. (2023). *Κριτική Ανάλυση Λόγου: Η ιδεολογική επιβάρυνση του δημοσιογραφικού λόγου και η ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού στους μαθητές*. (Διπλωματική Εργασία). Αθήνα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Κυπριώτης, Δ. (2006). Πολυτροπικότητα και γραπτά - εικονιστικά κείμενα. <http://multitasks.blogspot.com/2006/09/blog-post.html>

Λιόντου, Α. (2017). *Παραμύθια στη λογοτεχνία: Α. Παπαδιαμάντης, Κ. Πολίτης, Δ. Σωτηρίου*. (Διπλωματική Εργασία). Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/bitstream/123456789/28101/1/%CE%9C.%CE%95.%20%CE%9B%CE%99%CE%9F%CE%9D%CE%A4%CE%9F%CE%A5%20%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%A3%CE%A4%CE%91%CE%A3%CE%99%CE%91%202017.pdf>

Μαλαφάντης, Κ. Δ. (2014). Παραμύθι και Δημιουργικότητα του παιδιού. *ΚΕΙΜΕΝΑ για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής Λογοτεχνίας*. <https://journals.lib.uth.gr/index.php/keimena/article/view/578/560>

Μαυραγάνης, Β. & Ποταμιάς, Γ. (2021). Πολυτροπικότητα και νέες τεχνολογίες στη γλώσσα του δημοτικού. *Επιστήμες Αγωγής*. Τεύχος 3. σ.σ. 194-218. <https://ejournals.lib.uoc.gr/edusci/article/view/1556/1443>

Μπενέκος, Α. Π. (1981). *Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα: Εκδόσεις δίπτυχο.

Ντίνας, Κ. & Γώπη, Ε. (2016). *Ο κριτικός γραμματισμός στη σχολική πράξη. Αρχίζοντας από το νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Gutenberg.

Ντούλια, Α. (2010). Διδάσκοντας μέσα από τα παραμύθια: Δυνατότητες–Όρια–Προοπτικές. *Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ. ΙΕΠ ΕΚ.)*, 5, 7-9. http://www.elliepek.gr/documents/5o_synedrio_eisigiseis/Ntoulia_Athina.pdf

Παπαδοπούλου, Μ. (2005). Τα πολυτροπικά κείμενα ως μέσον προσέγγισης της γραφής από παιδιά προσχολικής ηλικίας. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*. Τεύχος 6. σ.σ. 120-130.

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/omep/article/view/18409/16315>

Παπαδοπούλου, Μ., Παγκουρέλια, Ε., Γκόρια, Σ. (2019). Πολυτροπικά κείμενα στην εκπαίδευση: θεωρητικά εργαλεία & διδακτικές πρακτικές. *Πρώτη γλώσσα & Πολυγλωσσία Εκπαιδευτικές & Κοινωνικοπολιτισμικές Προσεγγίσεις (Πρακτικά Συνεδρίου, 5^α Τζαρτζάνεια)*. Σ.σ. 330-348. Τύρναβος.

http://greeklanglab.pre.uth.gr/wpcontent/uploads/2019/09/%CE%A0%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%B4%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%85_%CE%A0%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%AD%CE%BB%CE%B9%CE%B1_%CE%93%CE%BA%CF%8C%CF%81%CE%B9%CE%B1_%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CF%85%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7-%CE%B8%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CF%80%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82.pdf

Πετρίδη, Π. (2018). *Στερεότυπα και προκαταλήψεις στα κλασικά παραμύθια*. (Πτυχ. εργασία). Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

<https://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/1054/%CE%A0%CE%95%CE%A4%CE%A1%CE%99%CE%94%CE%97.pdf>

Σουλιώτη, Δ. Δ. (2018). *Διασκευές ελληνικών λαϊκών παραμυθιών για παιδιά* (Διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης). <http://ikee.lib.auth.gr/record/300890/files/GRI-2018-22936.pdf>

Στάμου, Α. (2007). Η Κριτική Ανάλυση Λόγου και η σχέση της με την κυρίαρχη κοινωνιογλωσσολογία. Στο (επιμ. Γκικόπουλος, Κασάπη & Κισκήρα-Καζαντζή). *Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής ΑΠΘ (Τόμος II), Τμήμα Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας*. σ.σ. 105-112. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Στάμου, Α. (2008). Η πολυφωνικότητα του οικοτουριστικού λόγου: Μία Κριτική Ανάλυση Λόγου της ταξιδιωτικής δημοσιογραφίας στο περιοδικό Γεωτρόπιο. Στο Πολίτης, Π. (επιμ.) *Ο λόγος της μαζικής επικοινωνίας: Το ελληνικό παράδειγμα*. σ.σ. 138-158. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

Στάμου, Α. (2011). Η κριτική ανάλυση λόγου των περιβαλλοντικών κειμένων: Προς μία κριτική γλωσσική επίγνωση. *12 Κείμενα για τη Γλωσσολογία: Πρακτικά των Ετήσιων Συναντήσεων του Τομέα Γλωσσολογίας*. σ.σ. 179-193. Πινακάτες Πηλίου: Κοντύλι.

Στάμου, Α. (2014). Η κριτική ανάλυση λόγου: Μελετώντας τον ιδεολογικό ρόλο της γλώσσας. Στο Γεωργαλίδου, Σηφιανού, Τσάκωνα (επιμ) *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές*. σ.σ. 149-187. Αθήνα: Νήσος.

Στοιΐδου, Α. (2023). *Τα παιδιά ως συζητητές/τριες: η συζήτηση στο έργο της Άλκης Ζέη* (Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου).

<https://hellenicus.lib.aegean.gr/bitstream/handle/11610/25071/Stoidou%20-erevniko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Τσαμπούρη, Α., Μυτιληναίου, Ε., Γκιαούρης, Χ., & Ευγενειάδης, Γ. (2015). Φτιάξε μαζί μας το δικό σου παραμύθι.... *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 2015(2), 1438-1447.

<file:///C:/Users/admin/Downloads/366-61-662-1-10-20160425.pdf>

Τσιλιμένη, Τ. (2007). *Εικονογραφημένο Παιδικό Βιβλίο: Όψεις και Απόψεις*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Καραντά, Π., & Φιλίππου, Δ. (2010). *Ιστορίες για να ονειρεύεσαι...Παιχνίδια για να μεγαλώνεις...* (2η εκδ.). Αθήνα: Καστανιώτη.

Χατζησαββίδης, Σ. (2011). Η πολυτροπικότητα στη σύγχρονη εγγράμματη κοινωνία ως προϊόν μεταφοράς του βιώματος: προς μια νέα μορφή λόγου. Στο Μ. Πουρκός & Ε. Κατσαρού (επιμ.), *Βίωμα, μεταφορά και πολυτροπικότητα: εφαρμογές στην επικοινωνία, την εκπαίδευση, τη μάθηση και τη γνώση*, 103-113. Θεσσαλονίκη: Νησίδες.

Χοντολίδου, Ε. (1999). Εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας. *Γλωσσικός Υπολογιστής 1*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ashliman, D.L. (1999). Three Little Pigs and other folktales of Aarne Thompson. *Folklore and Mythology Electronic Text*. University of Pittsburg. <https://sites.pitt.edu/~dash/type0124.html#lang>

Cameron, D. (2001). *Working with spoken discourse*. London: Sage Publications.

Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London & New York: Routledge.

Jorgensen, M & Phillips, L. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. : London: Sage Publications.

Lyons, J. (1995). *Linguistic Semantics: An introduction*. United Kingdom: Cambridge University Press.

https://books.google.gr/books?id=Na2g1ItaKuAC&printsec=frontcover&hl=el&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Tatar, M. (2002). *Annotated Classic Fairytales*. Norton W.W. (επιμ.). σ.σ. 206-211.

Van Dijk, T. (1998). *Critical Discourse Analysis*.

<http://www.discourses.org/OldArticles/Critical%20discourse%20analysis.pdf>.

Wodak, R & Meyer, M. (2002). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London GBR: Sage Publications.

Παραμύθια

Τα τρία γουρουνάκια, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Τα τρία μικρά λυκάκια, Ευγένιος Τριβιζάς, σειρά «Σύγχρονα Παραμύθια», εκδόσεις Μίνωας, 1993, Αθήνα.

Λύκε, λύκε, είσαι εδώ. Κουτσιάρης Βασίλης, Ελληνοεκδοτική, 2016, Αθήνα.